

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.147:657

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
педагогіки

І.М. Савицька

Р.В. Сопівник

« » 2021 р.

« » 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК» З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ
УНАОЧНЕННЯ У НОВОЧОРТОРИЙСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ
ТЕХНОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОМУ КОЛЕДЖІ»

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітньо-професійна програма: «Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Гарант

освітньої програми

к.п.н. ЧЕРЕДНИК Лідія Миколаївна

Керівник магістерської роботи

ДІРА Надія Олександрівна

Виконала:

КУШНІР Віта Миколаївна

КИЇВ-2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра педагогіки
Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр
Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки
д.п.н., доцент Р.В. Сопівник
« » 2021 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ
студентки **Кушнір Віти Миколаївни**

1. Тема магістерської роботи *«Методика викладання дисципліни
«Бухгалтерський облік» з використанням методів унаочнення у
Новочорторійському державному технолого-економічному коледжі»*
затверджена наказом ректора НУБіП України від 22.06.2021 р. за № 1002 С.

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру 01.12.2021 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Національна доктрина розвитку
освіти, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про
підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті
біоресурсів і природокористування України, посібники, словники, довідники,
методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Визначити особливості сучасної системи вищої економічної освіти в
Україні. Проаналізувати сутність поняття «методика викладання
економічних дисциплін» у педагогічній літературі.

2. Описати форми навчальних занять з економічних дисциплін закладах вищої освіти та вивчити специфіку організації дистанційного навчання.

3. Охарактеризувати методичне забезпечення викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» у Новочорторийському державному технологічно-економічному коледжі. Здійснити аналіз форм контролю та оцінювання із дисципліни.

4. Обґрунтувати використання методів наочності у процесі викладання економічних дисциплін.

5. Розробити заняття із дисципліни «Бухгалтерський облік» із використанням методів наочності для студентів спеціальності «Облік і оподаткування» та провести їх аналіз.

6. На основі проведеного емпіричного дослідження вивести та узагальнити особливості викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» за допомогою методів наочності.

Дата видачі завдання 20.09.2020 р.

Керівник магістерської роботи _____ Діра Н. О.

(підпис)

Завдання прийнята до виконання _____ Кушнір В. М.

(підпис)

НУБІП України

НУБІП України

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Магістерська кваліфікаційна робота: 122 сторінки, 8 таблиць, 6 рисунків, використаних джерел – 61 найменування, 2 додатки. Основний текст роботи викладено на 96 сторінках.

НУБІП України

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Методика викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» з використанням методів унаочнення у Новочорторийському державному технолого-економічному коледжі» присвячена дослідженню використання методів наочності у викладанні дисципліни «Бухгалтерський облік». Було висвітлено питання особливостей сучасної вищої економічної освіти та організації навчального процесу у закладах вищої освіти. Досліджено специфіку та виокремлено особливості використання методів наочності у розрізі вивчення економічних дисциплін.

НУБІП України

У вступі висвітлюється актуальність теми дослідження, ступінь дослідженості цієї теми, об'єкт, предмет та завдання роботи. Також зазначається наукова новизна та практична значущість досліджуваної проблеми.

НУБІП України

У першому розділі визначається проблематика вищої економічної освіти, зокрема методики викладання економічних дисциплін, у розрізі вітчизняного та зарубіжного передового педагогічного досвіду, розглядається сутність, форми та методи навчальних занять з економічних дисциплін у вищій школі, описується методика їх проведення та особливості організації дистанційного навчання.

НУБІП України

Було проведено аналіз вітчизняних та зарубіжних педагогічних, психологічних та технічних праць, що стосується тематики дослідження, виявлено спірні питання у трактуванні понять «методика викладання економічних дисциплін», порівняно передовий досвід у організації вивчення дисциплін економічного профілю у закладах вищої освіти.

НУБІП України

Систематизовані засоби, методи, форми навчання економічним наукам. Виокремлено особливість методики викладання економічних дисциплін, яка

виражається у широкому залученні даних статистики, фактів і цифр, що дозволяють виробити у студентів правила поведінки в умовах ринкової економіки.

Описані основні форми навчального процесу, які є загальнозастосованими у викладанні економічних наук: лекції, самостійна робота, семінарські заняття, консультації, заліки, іспити і різні форми позакласної роботи.

Встановлено, що формами дистанційного навчання у ЗВО представлені кейс-технологією, ТВ-технологією та мережевою технологією, серед яких електронне навчання займає передову позицію. Виділено основні методи під час дистанційного навчання, які підпорядковуються розподілу за критеріями способу комунікації викладачів та студентів і форми співпраці.

У другому розділі подається опис досвіду проведення навчальних занять з економічних дисциплін на базі дослідження – Новочорторийського державного технологічно-економічного коледжу.

Проаналізовано навчальний план підготовки здобувачів освіти з дисципліни «Бухгалтерський облік» у відповідності до робочого навчального плану. Дисципліна «Бухгалтерський облік» входить до циклу загальної підготовки та вивчається здобувачами кваліфікації молодшого бакалавра (спеціаліста), студентами галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 071 «Облік і оподаткування» на базі базової загальної середньої освіти із терміном навчання 2 роки 10 місяців (форма навчання – денна).

Описано особливості контролю та оцінювання результату навчання у процесі викладання економічних дисциплін, що представлена кредитно-модульною системою оцінювання.

Визначено особливості використання методів наочності у процесі викладання економічних дисциплін, що забезпечують точність сприйняття, образність і глибину розуміння предмета.

У третьому розділі представлено розробку занять із дисципліни «Бухгалтерський облік» – лекції та практичного, та результати проведення експериментальної частини дослідження з теми магістерської роботи. Серед

Методів педагогічного дослідження були використані спостереження, анкетування, методи математичної й статистичної обробки даних.

Також надається характеристика визначеним у ході дослідження особливостям використання унаочення у ході вивчення дисциплін економічного профілю, зокрема предмета «Бухгалтерський облік», що представлені використанням параграфематичної наочності.

У висновках подаються узагальнення щодо виконаної роботи, основні характеристики досліджених понять, їх ключові параметри, критерії та опорні пункти виконаної експериментальної частини магістерського дослідження з подальшими рекомендаціями щодо поглиблення вивчення з проблематики магістерської роботи.

Ключові слова: вища економічна освіта, методика викладання економічних дисциплін, навчальні заняття, лекція, практичне заняття, контроль та оцінка, бухгалтерський облік, наочність, особливості наочності.

Список публікацій, у яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Биховченко В. П. Сокальська В. М. Особливості сучасної системи вищої економічної освіти в Україні. Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference «Modern problems of globalization processes in the world economy». Kyiv: NAU, 2021. С. 220-223.

ЗМІСТ

НУБІП України

ВСТУП

8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 12

1.1. Особливості сучасної системи вищої економічної освіти в Україні..... 12

1.2. Форми навчальних занять з економічних дисциплін у вищій школі та
методика їх проведення. Специфіка організації дистанційного навчання 18

Висновки до першого розділу..... 33

РОЗДІЛ 2. ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН У НОВОЧОРТИЙСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ТЕХНОЛОГО-
ЕКОНОМІЧНОМУ КОЛЕДЖІ НА ПРИКЛАДІ ДИСЦИПЛІНИ

«БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК» 34

2.1. Методичне забезпечення викладання дисципліни «Бухгалтерський облік».

Аналіз форм контролю та оцінювання..... 34

2.2. Використання методів наочності у процесі викладання економічних
дисциплін 54

Висновки до другого розділу 64

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК» ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕТОДІВ
НАОЧНОСТІ 65

3.1. Методика організації і проведення занять..... 65

3.2. Особливості викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» за
допомогою методів наочності..... 83

Висновки до третього розділу..... 93

ВИСНОВКИ..... 94

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 97

ДОДАТКИ..... 103

Додаток А..... 103

Додаток Б 118

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Станом на сьогоднішній день, динамічні зміни у суспільстві нашої держави є характерними для усіх сфер діяльності, зокрема і економічної. Відповідно вагомий прояв економічного розвитку розпочинається з системи вищої економічної освіти. Передусім до модернізаційної трансформації може бути здійснений відповідний загальноцивілізаційний процес. Закон України «Про освіту» передбачає те, що до системи сучасної освіти входять навчальні заклади, науково-дослідні, науково-методичні заклади, науково-виробничі підприємства, державні й місцеві організації управління освітою та органи місцевого самоврядування у галузі освіти, позашкільні, професійно-технічні і вищих навчальних структур.

Економічна освіта призначена для перетворення економічної науки у безпосередню виробничу силу, тому значення її для суспільства адекватне значенню економічної науки взагалі та окремих її складових. В умовах важливого значення економічних важелів для організації та управління життям сьогодні, оволодіння економічними знаннями з фахової професії є суспільно необхідним і професійно обумовленим. У складних умовах переходу до ринкової економіки, поглиблення економічних знань стає вирішальним для соціальної адаптації усіх громадян.

Економічна освіта повинна бути заключною у процесі підготовки спеціалістів високого рівня для всіх галузей, бо тільки вона забезпечує можливість ефективної організації праці у всіх сферах матеріального та нематеріального виробництва. А це значно підвищує роль методики вивчення економічних дисциплін та запровадження її у спеціальних і вищих навчальних закладах.

Особливої уваги потребує вивчення питання реформування та адаптації навчального процесу, відповідних програм та методики викладення дисциплін економічного циклу в межах карантинних обмежень та посилення значення дистанційної освіти у сучасних умовах.

Питання проблематики та особливостей сучасної системи вищої економічної освіти досліджували та аналізували відомі українські вчені та педагоги, серед яких варто виділити праці В. Андрущенко, І. Беха,

Д. Дзвінчука, І. Зязюна, С. Клепка, В. Кременя, Т. Сорочан та ін. Особливе місце займає особистісно орієнтований підхід як основа формування сталого розвитку економічної вищої освіти (Л. Анциферова, В. Євдокимов,

Л. Нечепоренко, О. Пехота, С. Подмазін та ін.). На теоретичному рівні окремі аспекти проблеми розвитку системи економічної вищої освіти розглядали

науковці А. Вербицький, М. Гриньова, І. Зимня, Г. Єней, В. Моторіна, О. Овчарук, О. Трофименко та ін.

Соціальна значущість проблеми, важливість застосування нових та удосконалення вже існуючих методик викладання циклу економічних

дисциплін зумовила вибір теми дослідження – «Методика викладання

дисципліни «Бухгалтерський облік» з використанням методів унаочнення у Новочорторийському державному технологічно-економічному коледжі».

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз проблеми викладання дисциплін економічного профілю із використанням методів

наочності та розробити і апробувати методику викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» із використанням унаочнення для майбутніх фахівців

економічної галузі.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі.

Предмет дослідження – методика викладання дисципліни «Бухгалтерський облік».

Виходячи із мети нашого дослідження було сформовано наступні завдання дослідження:

1. Визначити особливості сучасної системи вищої економічної освіти в

Україні. Проаналізувати сутність поняття «методика викладання економічних дисциплін» у педагогічній літературі.

2. Описати форми навчальних занять з економічних дисциплін закладах вищої освіти та вивчити специфіку організації дистанційного навчання.

3. Охарактеризувати методичне забезпечення викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» у Новочорторійському державному технолого-економічному коледжі. Здійснити аналіз форм контролю та оцінювання із дисципліни.

4. Обґрунтувати використання методів наочності у процесі викладання економічних дисциплін.

5. Розробити заняття із дисципліни «Бухгалтерський облік» із використанням методів наочності для студентів спеціальності «Облік і оподаткування» та провести їх аналіз.

6. На основі проведеного емпіричного дослідження вивести та узагальнити особливості викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» за допомогою методів наочності.

Для досягнення поставленої мети та вирішення задач нами було застосовано наступні **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз наукової та методико-педагогічної літератури, синтез, порівняння, аналіз та систематизація даних;
- емпіричні: бесіди, спостереження, порівняння, анкетування, методи статистичного аналізу даних.

Дослідження проводилось протягом 2020-2021 навчального року на базі Новочорторійського державного технолого-економічного коледжу.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці методики викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» з застосуванням методів унаочнення для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Теоретичне значення дослідження. Проведений аналіз наукової та методико-педагогічної літератури дозволив: теоретично дослідити поняття методика викладання економічних дисциплін, провести аналіз навчального плану підготовки здобувачів освіти за економічною спеціальністю,

обґрунтувати і розробити методичні рекомендації щодо впровадження методів унаочнення у процес викладання дисципліни «Бухгалтерський облік».

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені методичні рекомендації щодо впровадження методів унаочнення та виокремлені особливості викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» можуть бути використані у практичній діяльності викладачів економічних дисциплін у закладах вищої освіти України.

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження представлено публікацією у фаховому виданні XIII International Scientific and Practical Conference «Modern problems of globalization processes in the world economy» (від 18.03.2018) за темою «Особливості сучасної системи вищої економічної освіти в Україні» (Додаток Б).

Структура й обсяг роботи. Магістерська дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі представлені ілюстративних матеріал у вигляді таблиць та рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Особливості сучасної системи вищої економічної освіти в

Україні

Обговорення національної кризи вищої економічної освіти, ініційоване дослідниками в останні роки, показало невідповідність існуючої організації навчального змісту та методів навчання, характерних для високотехнологічного інформаційного суспільства. Було представлено декілька рекомендацій, проектів, концепцій, ідей щодо реформ у галузі вищої освіти. Однак аналіз показує, що між впровадженням педагогічних інновацій, передачею західних стандартів на національну освітню платформу країни та їх фактичним втіленням ще довгий шлях. Серйозним недоліком теоретичного аспекту професійної діяльності майбутніх фахівців є традиційна моносуб'єктивна загальна ідея представників психолого-педагогічних наук та фахівців у вищій школі про організацію, форми та засоби вищої освіти [53].

Сучасний стан ринку праці в Україні такий, що потрібні працівники, здатні працювати в різних секторах та здатні переносити ідеї з однієї професійної галузі в іншу. Досвід показує, що найбільший попит на фахівців, які, крім базової освіти, здобули другу вищу економічну освіту. Мати вищу економічну освіту, яка забезпечує необхідні знання для розуміння економічних подій та змін у національній економіці, є затребуваною компетенцією.

Економічна освіта необхідна для виховання економічної культури особистості, здатності правильно розуміти соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні, та брати активну участь у житті суспільства. Тому вважаємо нинішню ситуацію дуже сприятливою для викладачів економіки. Уперше за останні десятиліття люди усвідомили важливість економічних процесів як для себе, так і для суспільства в цілому. Незалежно від глибини

економічних знань, кожна доросла людина змушена впоратися з багатьма економічними ситуаціями.

Зміни в нових економічних відносинах вимагають не лише розуміння, а й швидкого розвитку економічного мислення людей. Важливою проблемою в процесі викладання економічних предметів у навчальних закладах є зміна економічної поведінки молодих людей у напрямку їхньої підготовки, працьовитості, ощадливості, готовності ризикувати, вирішення нестандартних ситуацій та інших цінностей та потреб. на основі економічних міркувань. За словами А. Сміта: «хто заробляє більше грошей для себе та своєї родини, також створює умови для збагачення суспільства в цілому» [49, с. 161].

Довгий час не було необхідності формувати економічне мислення, оскільки в економіці адміністративного порядку нічого не повинно було вирішуватися само собою і людина не відчувала себе безпосереднім учасником економічних відносин. Їй не потрібно було впливати на хід економічних подій, не потрібно було бути економічно креативним чи таким, хто вміє вибрати своє місце в економічній системі.

У ринкових відносинах людина починає усвідомлювати цінність не лише свободи вибору, а й відповідальності, пов'язаної з вибором. Приймаючи рішення про бізнес чи працевлаштування, людина вибирає власну долю та долю своїх дітей. Тому економічне мислення, як стверджує О. Ф. Вербило, «це не просто багаж економічних знань, а здатність їх засвоїти, використати в практичному житті, іншими словами, це формування моделі економічної поведінки» [11, с. 76].

В академічній літературі є суперечки щодо зв'язків між освітою, навчанням та вихованням. Навчання завжди пов'язане з вихованням: чим ефективніша освіта, тим надійнішими є педагогічні впливи навчання. Тепер провідними стають саморозвиток, самоосвіта, саморегуляція, мобільність особистості, її здатність швидко адаптуватися у відповідь на зміну соціально-соціальних умов. Звичайно, жодна освіта не може передбачити всіх ситуацій, які людині судилося пережити. Але в процесі навчання необхідно передбачити

потенційні індивідуальні ресурси для самоорієнтації та саморегуляції в різних ситуаціях. «Виховання – це не рух у один бік – від вихователя до вихованців. Воно є єдністю самовиховання вихователя і вихованців, їхнього

взаємовпливу» [13, с. 158]. Унікальність виховного впливу цілісної системи економічної освіти на людину дає той факт, що вона впливає на кожну людину протягом її життя; охоплює всі аспекти економічного буття людини та людської діяльності. Спостерігається тенденція: чим вищий рівень освіти працівника, тим важливішим для нього є відповідний рівень економічного виховання.

При проектуванні новітніх систем освіти виникають проблеми, пов'язані з формуванням конкретної галузі знань, як окремо, так і як частин суміжної галузі, з урахуванням характеристик, необхідних для спрямування професійної орієнтації, конкретних випадків, стандартів освітньо-кваліфікаційних рівнів освіти та напрямів професійної підготовки.

Вчені зазначають, що інтеграція наукових знань можлива лише за певних умов, одним з найважливіших з яких є наявність інтеграційних факторів або, як їх ще називають, інтеграторів [29].

В процесі інтеграції системи багаторівневої підготовки фахівців-економістів формуються професійні напрями, які виступають як якісно нова, цілісна система, оснащена інтегративними особливостями, які є суттєво відмінними щодо особливостей окремих знань, що сформували цю систему.

Сьогодні застосовуються дві концепції викладання економіки:

- орієнтована на підприємництво, в якому інформація про економіку подається у вигляді системи практичних порад та орієнтована на розвиток поведінкових навичок в економічному житті;
- культурно-функціональна, спрямована на формування загального уявлення про світ економіки, відповідних цінностей та їх основу – економічну поведінку особистості.

Більш прийнятний культурно-функціональний підхід, який допомагає виробити адекватне уявлення про природу економічних явищ. Вважається, що

ділова діяльність економіста пов'язана з аналізом конкретних фактичних матеріалів, даних тощо. Однак професійному економістові все одно доводиться розглядати проаналізовану інформацію про людей, конкретні події та дії. Тому неможливо вирішити проблеми ефективності економічної освіти без активної участі людського фактору.

Отже, мета економічної освіти – формування сучасного економічного мислення як поєднання знань про порядок економічної реальності, усвідомлення свого місця в ній, норм цивілізованої економічної поведінки, економічної культури, розвитку навичок відповідної економічної діяльності.

Мета економічної освіти визначає її основні завдання:

- у галузі освіти – основи знань про сучасну економіку, принципи та закономірності її функціонування та розвитку, набуття навичок господарської діяльності;
- у сфері самосвідомості – усвідомлення свого індивідуального економічного потенціалу, формування свідомої громадянської економічної поведінки;
- у галузі мотивації – розвиток інтересу до проблем економіки, постійна потреба в економічних знаннях, прагнення до гідного бізнесу, який повинен стати засобом соціального захисту, сприяти вирішенню питань зайнятості молоді, їх адаптації на ринку.

Основною ціллю економічної освіти є формування компетенцій щодо застосування інструментів економічного аналізу до різних ситуацій та фактів на мікро- та макрорівні та доступних для інтерпретації виявлених закономірностей. Концепція розвитку економічної освіти в Україні була затверджена рішенням Ради Міністерства освіти і науки України від 04.12.2003 до 12 / 7-4. Тому необхідно забезпечити, щоб фахівці з вищою економічною освітою обіймали керівні та керівні посади в компаніях та фірмах. Розуміння та теоретична підготовка щодо функціонування економічної системи дозволяє менеджерам чіткіше формулювати свої дії та стратегії [29].

Економічна освіта покликана формувати в громадян України не лише знання, ділові навички, підприємницькі навички, а й економічну культуру.

Економічна освіта підтримує розвиток економічного мислення, заснованого на глибокому розумінні економічних процесів. Це, у свою чергу, дає змогу аналізувати факти та події економічного життя, фактори та методи вирішення економічних проблем. Економічна освіта тісно пов'язана з побудовою власної ефективної економіки. Економіка як жива система, особливе місце, в якому наполягає кожен із нас, – це система знань, необхідних для формування економічного мислення, поведінки та культури, яка набувається в процесі здобуття економічної освіти.

Важливою сферою економічних і соціальних знань є вивчення економічної поведінки людей та факторів, що визначають цю поведінку.

Для розуміння проблем економічної культури та економічної освіти важливо розуміти наступне: існують об'єктивні труднощі в оволодінні сучасною економічною культурою та ринковим мисленням; ринкові відносини вимагають від людей нового рівня економічних знань.

Однак вивчення економічних понять та категорій є лише однією стороною економічного навчання. Процес економічних реформ демонструє необхідність вирішення відповідних етичних та моральних питань. Суттєве поєднання етики та економіки є невід'ємною частиною, хоча поєднувати суперечності здається неможливим. Аналіз походження певних моральних категорій показує їх зв'язок з економічними категоріями.

Дуже важливо розуміти національне мислення та моральні цінності нації. У нашій країні створюється новий тип економічної культури, і провідну роль у цьому відіграватиме економічна освіта. Для створення в Україні економічно організованого суспільства важливо, щоб система економічної освіти як частина культури відповідала вимогам управління в ринкових умовах. Всі ці елементи повинні гармонізувати між собою.

Таким чином, функцією економічної освіти є перетворення необхідних економічних знань в економічне мислення, а потім в економічну поведінку та економічну дисципліну особистості та суспільства.

Економічна освіта, яка сприяє формуванню людини, здатної адаптувати свої дії відповідно до чинного ринкового законодавства, орієнтована на активних суб'єктів (осіб, здатних впливати на економічні процеси на мікрорівні, а на макрорівні – адекватно оцінювати), а не лише пасивні споживачі та виробники.

В умовах поліпшення економіки України до фахівців висувуються певні вимоги, оскільки робота компаній на основі недосконалого законодавства ускладнюється як об'єктивними економічними законами, так і недосконалістю підприємницької діяльності. Компанії працюють з метою отримання прибутку, тому вимагають професійних дій на основі чітких розрахунків, ретельних знань та аналізу економічних умов. Ситуація на ринку бізнесу, з одного боку, та надлишок економістів, з іншого, ставлять випускників у цій галузі у важкі конкурентні умови на ринку праці. Для досягнення успіху вони повинні мати високу професійну освіту та вміння доводити свої професійні якості під час стажування та працевлаштування.

Конкурентоспроможність випускників значною мірою залежить від якості економічних знань, ступеня економічної культури, здатності мислити і діяти в чіткій системі ринкової економіки. Сьогодні без глибокого базового навчання не можна реалізувати себе як експерта і отримати подібну винагороду.

Таким чином, створення та функціонування ефективного ринку в Україні безпосередньо залежить від високого рівня економічних знань та економічної культури, які набуваються в процесі здобуття економічної освіти.

Освіта та економіка – найважливіший національний капітал, який повинен мати пріоритет у структурі державної політики та інтересах громадянського суспільства, а отже, його основна риса [52].

Важливим потенціалом для розвитку вищої економічної освіти є активне впровадження системи підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних досягти передових результатів у світовій науці та творчо мислити та

застосовувати самостійно набуті знання, що збільшує мобільність випускників

ЗВО на ринку праці. Відповідно знаходження роботи в спеціалізованій галузі

та подальший моніторинг зайнятості буде основною опорою, що визначає репутацію закладу вищої освіти у національних рейтингах.

1.2. **Форми навчальних занять з економічних дисциплін у вищій школі та методика їх проведення. Специфіка організації дистанційного навчання**

Для того, щоб студенти освоїли досить складний економічний матеріал,

необхідно сформувати у них інтерес до досліджуваної дисципліни, тобто,

беручи до уваги цілі навчання, педагог з особливою відповідальністю повинен

підходити до методики викладання економічних дисциплін – сукупності

методів і прийомів практичної діяльності, приводить до заздалегідь

запланованого результату.

Г.І. Ішукіна вважає, що ефективне і цікаве заняття для студентів можна

створити за рахунок наступних умов: особистості педагога, змісту

навчального матеріалу, методів і прийомів навчання. Якщо перші два пункти

не завжди у владі педагога, то останній – поле для його творчої діяльності [59].

На сьогоднішній день від викладачів економічних дисциплін потрібно

цілеспрямоване використання активних та інтерактивних методів навчання,

тестових завдань, прийомів проблемного навчання тощо, щоб через активну

пізнавальну діяльність студенти аналізували і осягали суперечливі процеси

ринкових перетворень. Для цього потрібно розглянути особливості методики

викладання дисциплін економічного спрямування.

Методика викладання економічних дисциплін досліджує сукупність

взаємопов'язаних засобів, методів, форм навчання економічних наук [32].

Дану методику відрізняє те, що навчання тісно пов'язане з економічним життям держави, суспільства, кожної людини. Такі знання є засвоєнням економічних термінів, законів економічного розвитку, а також розумінням механізмів роботи ринкової економіки, економічних принципів і законів [24, с. 7].

Особливістю методики викладання економічних дисциплін є також широке залучення даних статистики, фактів і цифр, що дозволяють розкрити не тільки окремі сторони економічних процесів і явищ, а й виробити для студентів правила поведінки в умовах ринкової економіки. Представлені факти повинні бути перевірені, доказові, але при цьому вони можуть викликати сумніви у студентів, що дозволить використовувати проблемні методи навчання, такі як мозковий штурм, круглий стіл, дискусії тощо.

У навчальній практиці склалися та цілком виправдали себе такі форми навчального процесу у викладанні суспільних наук – це лекції, самостійна робота, семінарські заняття, консультації, заліки, ієнти і різні форми позакласної роботи [1]. Однак, жодна з цих форм не може бути визнана універсальною, здатною замінити інші. Методика однієї форми роботи істотно впливає на іншу.

Загальноновизнаними є такі «вимоги, яким має відповідати якісне сучасне заняття:

1. Використання новітніх досягнень науки, передової педагогічної практики, побудова заняття на основі закономірностей навчально-виховного процесу.
2. Реалізація на занятті в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів і правил.
3. Забезпечення належних умов для продуктивної пізнавальної діяльності студентів з урахуванням їх інтересів, нахилів та потреб.
4. Встановлення усвідомлених студентами міжпредметних зв'язків.
5. Зв'язок з раніше вивченими знаннями та вміннями, опора на наявний рівень розвитку ЗУН.

6. Мотивація і активізація розвитку всіх сфер особистості.

7. Ефективне використання педагогічних засобів.

8. Формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення та діяльності.

9. Формування вміння вчитися, потреби постійно поповнювати обсяг знань.

10. Ретельне прогнозування, проєктування і планування кожного заняття» [22, с. 225].

У зв'язку з цим, як і раніше актуальною залишається така форма усного спілкування викладача з аудиторією з метою передачі наукових знань як лекція.

Лекція як форма навчального процесу «має ряд відмінних рис, зокрема:

- дає цілісне і логічне висвітлення основних положень навчальної дисципліни;

- озброює студентів методологією вивчення даної науки;

- краще і повніше інших форм компенсує старіння або відсутність сучасних підручників і навчальних посібників, оперативно знайомить з останніми даними наук;

- органічно поєднує навчання з вихованням;

- націлює студентів на самостійну роботу і визначає основні її напрямки» [2].

Так, лекційна форма викладання має ряд переваг:

- це найбільш економічний спосіб навчання, ефективна за ступенем засвоєння,

- одне з найбільш дієвих засобів формування світогляду і переконань,

- засіб прямого особистого впливу вчителя на велику аудиторію одночасно [16, с. 86].

Однак лекція не вільна і від недоліків, зокрема:

- вона не може зовсім відходити від базових праць, підручників, аксіом та істин;

вона забезпечує лише саму мінімальну зворотний зв'язок від студентів до вчителя;

- нарешті, чим більшим лекційна аудиторія, тим слабкіше вплив лектора на конкретного студента [16, с. 87].

Певною мірою гостроту названих протиріч знімає можливість застосування в навчальному процесі нетрадиційних видів читання лекцій.

Замість того щоб «трансливати» факти і їх взаємозв'язок, можна запропонувати студентам проаналізувати ситуацію (проблему) і здійснити пошук шляхів зміни даної ситуації на краще.

Встановлено, що «сучасні навчальні лекції діляться на 4 види:

1. Оглядова лекція, спрямована на відновлення отриманих знань або знайомство з якимось новим маловивченим матеріалом для формування цілісного знання.

2. Проблемна лекція подає матеріал як проблему або комплекс проблем, комплекс різних точок зору на ту чи іншу сторону. Конкретного рішення ситуації немає, його треба шукати разом і викладачеві, і студентам (метод конкретних ситуацій).

3. Предметна лекція є розділом або частиною досліджуваного теоретичного курсу. Вона цілком може містити в собі питання і будь-яку оглядову інформацію.

4. Установча лекція, головне завдання якої систематизація наявних в студентів знань, акцентування уваги на найбільш складні проблеми, рекомендації по самостійній роботі і інформація про використовувану літературу» [23, с. 33]

Як би не різнились навчальні лекції з формою і видом, їх об'єднують загальні вимоги, що пред'являються до цього виду занять. Лекція повинна:

- бути яскравою і переконливою, а також бездоганною в науковому відношенні;
- виходити за рамки навіть самого нового і якісного підручника;
- вчити мислити, а не складати з готових відповідей і рецептів;

- бути грамотною і логічною [27].

Специфіку і місце семінару як форми практичного заняття в системі навчального процесу можна визначити такими обставинами:

- на семінарські, практичні заняття відводиться нині від 1/3 до 1/2

всього часу, який виділяється на вивчення економічних дисциплін;

- з усіх форм навчальної роботи семінари надають найбільш сприятливі можливості для поглибленого вивчення економічної теорії, вироблення самостійного творчого мислення в студентів;

- успіх семінару залежить не тільки і не стільки від викладачів, скільки від студентів [31].

За означенням Алексюк А. М. можуть бути позначені так «основні функції семінару»:

1. Навчально-пізнавальна функція – закріплення, розширення, поглиблення знань, отриманих на лекціях і в ході самостійної роботи.

2. Навчальна функція – інкола публічного виступу, розвиток навичок відбору та узагальнення інформації.

3. Стимулююча функція означає стимул до подальшої проби своїх творчих сил і підготовку до більш активної і цілеспрямованої роботи.

4. Виховна функція – формування світогляду і переконань, виховання самостійності, сміливості, наукового пошуку, змагальності.

5. Контролююча функція полягає в перевірці рівня знань і якості самостійної роботи студентів» [4, с. 328]

У науково-педагогічній присутні винятково різноманітні види проведення семінарських, практичних занять. Розглянемо найбільш поширені

з них:

1. Контрольно-навчальний семінар – заняття, в ході якого здійснюється фронтальне опитування, письмові контрольні роботи. Головна мета – максимальне охоплення студентів контролем.

2. Навчальний семінар – це заняття, на якому в центрі уваги самостійні виступи студентів.

3. Творчий семінар – це заняття, яке максимально забезпечує творчу

самостійність студентів у формі дискусії, прес-конференції, диспуту, публічного захисту рефератів.

4. Практичне заняття. Воно може проводитися по вивченню конкретного літературного джерела, у вигляді ділової (рольової) гри, вирішення завдань з використанням ІКТ, екскурсії або зустрічі з вченими, практиками, викладачами та студентами інших закладів [31].

Крім лекції та семінарів присутня ще і самостійна робота студентів. Роль викладача в організації і керівництві самостійною роботою включає в себе:

1) навчання самостійній роботі в ході лекцій, практичних, семінарських занять, на консультаціях;

2) управління самостійною роботою: розробка і доведення завдань на самостійну роботу, надання допомоги в підвищенні ефективності та якості; роботи;

3) контроль за самостійною роботою: як безпосередній, так і опосередкований через контрольні-перевірочні заходи; корекція самостійної роботи: групова і індивідуальна [8].

Необхідно відзначити, що складність керівництва та організації самостійної роботи студентів пояснюється цілою низкою чинників, головними

з яких є:

1) часта зміна економічних пріоритетів;

2) неуккомплектованість фонду бібліотек сучасними якісними підручниками та посібниками з економічних наук;

3) специфіка цієї роботи (поза розкладом, поза стінами навчального закладу);

4) відсутність єдності в організаційних і методичних вимогах до самостійної роботи [23].

Отже, оскільки в вищих навчальних закладах провідними формами організації педагогічного процесу є лекції та практичні (семінарські або лабораторні) заняття, то їм, безумовно, варто приділяти достатню увагу в

процесі розробки методики викладання економічних дисциплін. Однак,

використовуючи перераховані форми взаємодії в традиційному їх розумінні,

неможливо сформувати інтерес до вивчення економічних дисциплін, в зв'язку

з чим доцільно використовувати лекції удвох, бінарні лекції, активні лекції,

лекції «прес-конференції», проблемні лекції, лекції-шоу, лекції-візуалізації,

лекції-ситуації тощо [20, с. 103]. Форми навчального процесу перебувають у

взаємозв'язку, взаємозумовленості і логічній послідовності і тільки гармонійне

їх поєднання може дійсно служити міцним базисом кваліфікаційної

підготовки майбутнього фахівця економічного профілю.

В даний час в педагогіці представлено різноманіття підходів до

розуміння поняття «дистанційне навчання» та його складових у розрізі

вивчення економічних дисциплін.

У науковій літературі дистанційне навчання представляється як

сукупність інформаційних технологій, що забезпечують доставку навчаються

основного обсягу досліджуваного матеріалу, інтерактивна взаємодія студентів

і викладачів в процесі навчання, надання студентові можливості самостійної

роботи з освоєння досліджуваного матеріалу, а також в процесі навчання [10].

Дистанційне навчання – це навчання, в основу якого покладено принцип

просторової і тимчасової віддаленості викладачів і студентів один від одного,

а сам процес навчання здійснюється за допомогою комп'ютерних і

телекомунікаційних технологій. Основна мета даного виду навчання

розширення можливостей для людей, які бажають змінити, або придбати нову

професію економічного спрямування [12].

Визначено, що основні психолого-педагогічні характеристики

дистанційної освіти включають:

- асинхронність та гнучкість занять;
- модульність;

НУБІП України

- масовий характер;
- інтерактивне спілкування та варіативність каналів комунікації;
- сукупність знань та орієнтація на самостійність студентів, на мотивацію навчання;

НУБІП України

- широке використання освітніх ресурсів мережі Інтернет;
- оперативність навчального процесу [25].

Внаслідок цього змінюються вимоги до методів і форм навчання, а також до функцій викладачів, їх професійної підготовки. Викладач-консультант

(тьютор) дистанційного навчання повинен відповідати за зміст навчально-

НУБІП України

методичних матеріалів по своїй дисципліні. Педагог здійснює методичне керівництво навчальним процесом, відповідає на питання студентів і проводить перевірку результатів їх тестувань в дисципліні. Студент, який

навчається за даною технологією, має право ставити викладачеві питання, що

виникли у нього під час вивчення кожного розділу курсу, і відсилати їх по

НУБІП України

електронній пошті або іншим способом.

Аналізуючи компоненти дистанційного навчання, що стосуються навчального закладу, можна визначити структуру мережевої системи. У неї

повинні входити:

НУБІП України

- навчальний матеріал, що подається не тільки у вигляді програм, завдань, контрольних та випускних робіт, але і науково-практичної допомоги. Студент повинен бути забезпечений набором

фундаментальних друкованих підручників і навчальних посібників,

НУБІП України

гіпертекстових мультимедійних програм, записаних на CD-ROM;

- додаткові матеріали можуть включати підготовлені викладачами лекції з дисциплін, які можна передати через мережу, або оглядові

(наочні) ілюстровані відео-лекції з дисциплін курсу, тести,

опитувальники;

НУБІП України

- комунікації в різному режимі, поради викладачів щодо виконання курсових, дипломних чи інших підсумкових роботи.

Створення методичного забезпечення та інфраструктури дистанційного навчання будується на певних принципах, що дозволяють ефективно використовувати можливості інформаційних технологій в процесі

безперервної освіти. І. В. Сергієнко зазначав, що основними принципами

побудови дистанційної моделі навчання є:

- інформаційна телекомунікаційна технологія навчання;
- індивідуальне навчальний планування;
- система атестації знань;
- академічна мобільність студентів [44, с. 106].

Одною з переваг дистанційних освітніх технологій, в порівнянні з традиційними технологіями навчання, є можливість індивідуалізації навчального процесу і підвищення кваліфікації фахівців шляхом складання

індивідуальних планів для кожного студента, систематичного контролю і

коригування ходу навчання. Дистанційне навчання – це повноцінний

навчальний процес, і, як зазначив І. В. Сергієнко в своїй роботі «Моделювання

дистанційного навчання як системи інтеграційних освітніх технологій», «види

навчальної діяльності не залежать від форми навчання, вони визначаються

освітнім стандартом. І тому в дистанційній освіті основною вимогою і

критерієм ефективності має бути збереження і підвищення якості навчання»

[44, с. 104].

Ефективність такого навчання багато в чому досягається завдяки

високому ступеню його інтерактивності, специфічним особливостям

інформаційних і телекомунікаційних технологій, індивідуальному

плануванню і організації навчального процесу. Характеризуючи особливості

функціонування освітніх організацій, що використовують електронні

навчальні курси, варто виділити три основних компоненти:

- організаційний – підвищення кваліфікації викладачів, педагогічний супровід студентів в процесі навчання, організація і проведення навчального процесу;

НУБІП УКРАЇНИ

- змістовний – створення інформаційних ресурсів у вигляді курсів навчання із застосуванням дистанційних освітніх технологій, порталів, сайтів, методичної підтримки;

- технологічний – програмне забезпечення і матеріальна база.

На сьогоднішній день прийнято виділяти шість форм дистанційного навчання:

НУБІП УКРАЇНИ

- екстернат;
- вузівська освіта;

- навчання, засноване на співпраці декількох навчальних закладів;

НУБІП УКРАЇНИ

- навчання в спеціалізованих закладах дистанційного навчання;
- автономні навчальні системи;
- неформальна, інтегрована освіта на основі мультимедійних курсів [48].

Розрізняють також інші варіативні моделі дистанційного навчання, наприклад, об'єднання очного і дистанційного навчання, кореспондентське навчання, інтегративну модель традиційного і дистанційного навчання у ЗВО, безпосередньо дистанційне мережеве навчання, кейс-технології та інтерактивне телебачення.

НУБІП УКРАЇНИ

Для дистанційного навчання у закладах вищої освіти характерно використання наступних технологій:

- кейс-технологія – найбільш поширений вид дистанційної технології навчання, заснований на використанні наборів (кейсів) текстових,

НУБІП УКРАЇНИ

аудіовізуальних та мультимедійних навчально-методичних матеріалів і їх розсилці для самостійного вивчення студентами при організації регулярних консультацій у викладачів-тьюторів традиційним або дистанційним способом;

- ТВ-технологія – рідко застосовуваний вид дистанційної технології навчання, що базується на використанні систем телебачення для доставки навчається навчально-методичних матеріалів та організації регулярних консультацій у викладачів-тьюторів;

НУБІП УКРАЇНИ

- мережева технологія, або інтернет-освіта – дистанційне навчання, засобом телекомунікації якого є мережа Інтернет [48].

В умовах карантинних обмежень протягом 2020-2021 років більшість навчальних закладів вимушено перейшли в умови дистанційного навчання.

Передовою формою організації навчання стала електронна, що і визначило актуальність дослідження методики викладання дисциплін економічного спрямування в даному напрямку. Розглянемо засади і особливості організації електронної форми навчання докладніше.

Навчально-методичне забезпечення дистанційного електронного навчання складається з розміщених в мережі матеріалів в електронному вигляді для вільного доступу студентів і необхідних для розкриття змісту навчального курсу: загальні відомості про навчальні курси, їх призначення, цілі, завдання, зміст, умови прийому в групи навчання із застосуванням дистанційних освітніх технологій та інші організаційні питання;

- електронний конспект лекцій, структурований по логічно завершеним модулям для зручності модернізації курсу і успішного засвоєння навчального матеріалу;

- віртуальні практичні заняття та лабораторні роботи; телеконференції для спілкування студентів з викладачем і між собою всередині групи навчання, а також форум для обговорення виникаючих в процесі навчання питань;

- тести для перевірки знань студентів, блок моніторингу успішності, контроль результатів індивідуальної роботи кожного студента; списки посилань на віртуальні бібліотеки і матеріали для самостійного поглибленого вивчення матеріалу курсу, а також аналогічні навчальні курси в мережі Інтернет;

- довідкова система у вигляді бази даних до всього навчального курсу;
- блок творчих завдань для самостійної роботи студентів.

Технічне забезпечення електронного навчання складають комп'ютерні мережі освітнього закладу, об'єднані в єдину інформаційну мережу, а також

вихід в мережу Інтернет для підключення до відкритих джерел інформації за межами навчального закладу. Програмне забезпечення системи електронного навчання складають програми, за допомогою яких може бути представлена інформація для користувачів локальних мереж і мережі Інтернет.

Для організації дистанційного електронного навчання необхідна інформаційна платформа, або так звана «оболонка». С. І. Тютюгіна зазначила, що «оболонки для дистанційних курсів можна розділити на два типи:

1. Орієнтовані на розробку курсу в автономному режимі з подальшим його завантаженням в мережу Інтернет (є аналогами редакторів гіпертексту, що містять додатково специфічні засоби розробки, орієнтовані на особливості курсів дистанційного навчання). Використовувана платформа (оболонка) інструментальний модуль, інтерактивний модуль, навчальний модуль, моніторинг якості навчання, адміністративний модуль, бібліотека, медіатека курсу.

2. Орієнтовані на розробку курсу безпосередньо в мережі Інтернет, які діляться на два підтипи:

- використовують для редагування і адміністрування курсів спеціалізовані програми;
- використовують для редагування і адміністрування курсів стандартні засоби перегляду Web [50].

Також необхідно визначити дидактичні принципи, що відрізняють дистанційне навчання і лежать в основі побудови дидактичної моделі. Так, за визначенням Т. П. Зайченка в дистанційному навчанні повинні дотримуватися наступні принципи:

- Процес навчання будується в основному на самостійній пізнавальній діяльності студента.
- Пізнавальна діяльність студента повинна носити активний характер.

Дистанційне навчання має бути особистісно-орієнтованим [26, с. 31].

Важливою ознакою дистанційного навчання економічних дисциплін є сукупність використовуваних в навчальному процесі педагогічних методів і прийомів. Вибравши в якості критерію спосіб комунікації викладачів та студентів [33], розглянемо ці методи.

Метод навчання за допомогою взаємодії студента, якого консультують, з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладачів, наукових і технічних керівників (самонавчання). Для здійснення цього методу викладачами, які надають допомогу в підготовці дипломних проєктів, створюються і підбираються різні освітні ресурси: друковані, аудіо- та відеоматеріали, а також навчальні посібники, що доставляються по телекомунікаційним мережам (інтерактивні бази даних, електронні видання та комп'ютерні навчальні системи).

Метод індивідуалізованого викладання і навчання, для якого характерні взаємини одного студента, що потребує науково-технічні послуги, з одним викладачем (навчання «один до одного»). Цей метод може реалізуватися в дистанційному навчанні в основному за допомогою таких технологій, як телефон, голосова пошта, факс, електронна пошта, система Скайп, соціальні мережі та додатки.

Метод, в основі якого лежить виклад навчального матеріалу викладачем, при цьому студенти не грають активну роль в комунікації (навчання «один до багатьох»). Даний метод використовується педагогом, коли студент та ціла група приблизно однаково підготовлені і для всіх є притаманним однаковий кінцевий результат. Цей метод, властивий традиційній освітній системі, отримує новий розвиток на базі сучасних інформаційних технологій.

Так, лекції, записані на аудіо- або відеокасети, читаються по радіо чи телебаченню, доповнюються в сучасному дистанційному навчанні так званими електронними лекціями, тобто лекційним матеріалом, поширюваним по комп'ютерних мережах за допомогою систем дошок оголошень.

Електронна лекція, яку готують і підбирають викладачі, може являти собою добірку статей або витягів з них, а також навчальних матеріалів, що підготовляють студентів до майбутніх дискусій. На базі технології

електронної дошки оголошень розвивається також метод проведення навчальних електронних симпозіумів, що представляють собою серію виступів кількох авторитетних вчених.

Метод, для якого характерна активна взаємодія між усіма учасниками навчального процесу (навчання «багато до багатьох»). Значення цього методу

і інтенсивність його використання істотно зростає з розвитком навчальних телекомунікаційних технологій. Саме цей метод, який орієнтований на

групову роботу студентів, які потребують освітніх послуг, становить найбільший інтерес для дистанційного навчання.

Саме цей метод передбачає широке використання дослідницьких і проблемних методів навчання. Метод навчання у співпраці з'явився як

альтернативний варіант традиційній аудиторно-лекційній системі. В єдиному процесі такого методу об'єднуються три ідеї: навчання в колективі, взаємне оцінювання, навчання в малих групах. Роль викладача при такому навчанні

зводиться до того, що він задає тему для студентів (ставить навчальне завдання), а далі він повинен створити і підтримувати таку сприятливе

середовище спілкування і психологічний клімат, при яких студенти могли б працювати у співпраці. Педагог несе відповідальність за координацію,

управління ходом дискусій, а також за підготовку матеріалів, розробку плану роботи, обговорюваних питань і тем.

Навчання у співпраці [33] може мати різні форми. Розглянемо їх.

Метод проєктів передбачає комплексний процес навчання, що дозволяє студенту проявити самостійність в плануванні, організації і контролі своєї

навчально-пізнавальної діяльності, результатом якої є створення якого-небудь продукту або явища. В основі методу проєктів дежить розвиток пізнавальних,

творчих інтересів студентів, умінь самостійно формувати свої знання. Цей метод навчання завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів

(індивідуальну, парну, групову), яку вони виконують протягом певного відрізка часу.

Метод проблемного навчання заснований на розгляді складних пізнавальних завдань, вирішення яких представляє істотний практичний або

теоретичний інтерес. В процесі проблемного навчання увагу студентів фокусується на важливих проблемах, вони стимулюють пізнавальну активність, сприяють розвитку вмінь і навичок щодо вирішення цих проблем.

Освітній процес будується навколо суб'єктів навчання, вся робота організовується в малих групах. Роль викладача зводиться до спостереження і підтримки, але не більше.

Дослідницький метод навчання характерний наявністю чітко поставлених актуальних і значущих для учасників цілей, продуманої й

обґрунтованої структури, широкого використання арсеналу методів дослідження, використання наукових методів обробки та оформлення

результатів. Цей метод особливо ефективний в застосуванні при консультуванні студентів під час написання ними наукових робіт. При цьому

науковий керівник повинен забезпечити, щоб тематика дослідницьких проектів відображала найбільш актуальні проблеми розвитку економічної

області, а також враховувати їх значимість для розвитку дослідницьких навичок студентів.

Таким чином, інтенсивний розвиток дистанційного навчання дозволяє зберігати і розвивати інтелектуальний потенціал нації у сучасних умовах [9,

с. 47]. Він закладає основи демократичної системи освіти, яка гарантує необхідні умови для повноцінного, якісного освіти на всіх рівнях, розширює

можливості громадян на отримання якісної освіти по всій території України, створює сприятливі умови для формування ринку освітніх послуг та інтеграції

української системи освіти в світову освітню спільноту.

Висновки до першого розділу

Визначено, що серед особливостей сучасної системи підготовки фахівців економічного профілю визначено передове значення щодо формування сучасного економічного мислення. Воно являє собою поєднання знань про порядок економічної реальності, усвідомлення свого місця в ній, норм цивілізованої економічної поведінки, економічної культури та розвитку навичок відповідної економічної діяльності.

Існують об'єктивні труднощі в оволодінні сучасною економічною культурою та ринковим мисленням, ринкові відносини вимагають від людей нового рівня економічних знань та врахування національних цінностей, більшість доконалих вивчення впливу «людського фактору» на економіку.

Методика викладання економічних дисциплін представляє сукупність взаємопов'язаних засобів, методів, форм навчання економічних наук. Особливістю методики викладання економічних дисциплін є широке залучення даних статистики, фактів і цифр, що дозволяють розкрити не тільки окремі сторони економічних процесів і явищ, а й виробити для студентів правила поведінки в умовах ринкової економіки.

Серед форм навчального процесу у викладанні економічних наук загальнозживаними є лекції, самостійна робота, семінарські заняття, консультації, заліки, іспити і різні форми позакласної роботи. Щодо форм дистанційного навчання у ЗВО виділяють кейс-технологію, ТВ-технологію та мережеву технологію, серед яких електронне навчання займає передову позицію. Основні методи під дистанційного навчання підпорядковуються розподілу за критеріями способу комунікації викладачів та студентів і форми співпраці, і тільки їх гармонійне поєднання відповідатиме засадам компетентнісної підготовки майбутнього фахівця економічного профілю.

РОЗДІЛ 2. ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН У НОВОЧОРТИЙСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ
ТЕХНОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОМУ КОЛЕДЖІ НА ПРИКЛАДІ
ДИСЦИПЛІНИ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК»

2.1. Методичне забезпечення викладання дисципліни
«Бухгалтерський облік». Аналіз форм контролю та оцінювання

Відповідно до робочого навчального плану [38] Новочорторийського державного технологічно-економічного коледжу (Новочорторийського державного аграрного технікуму від 05.07.2018 р.) дисципліна «Бухгалтерський облік» вивчається здобувачами кваліфікації молодшого бакалавра (спеціаліста), студентами галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 071 «Облік і оподаткування» на базі базової загальної середньої освіти із терміном навчання 2 роки 10 місяців (форма навчання – денна).

Дисципліна «Бухгалтерський облік» входить до циклу загальної підготовки. Всього дисципліною передбачено загальний обсяг годин – 90 (3 кредити ECTS). Серед них:

1. Аудиторних – 54 год.:
 - а) лекції, заняття на уроках – 22 год.;
 - б) лабораторні, практичні, семінарські заняття – 32 год.
2. Самостійна робота студентів – 36 год.

Дисципліна викладається на II курсі – III та IV семестри навчання – із тижневим навантаженням по 2 та 1 годину відповідно.

По закінченню вивчення дисципліни передбачається складання іспиту.

Предметом дисципліни «Бухгалтерський облік» є господарські процеси, господарські засоби та джерела їх утворення, що виникають у господарській діяльності підприємств України.

Метою вивчення дисципліни є формування у студентів системи теоретичних знань та опанування умінь і навичок із ведення бухгалтерського обліку на підприємствах України.

Завдання вивчення дисципліни – набуття студентами необхідних теоретичних знань та практичних навичок ведення обліку на підприємствах України. Зокрема, відображення на рахунках бухгалтерського обліку господарських операцій, що відбуваються на підприємстві; заповнення первинних документів і облікових реєстрів та складання форм звітності; опрацювання і використання облікової інформації в управлінні.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення дисципліни ґрунтується на знаннях з економічної теорії, мікроекономіки, макроекономіки, економіки підприємств.

Після завершення вивчення дисципліни студенти мають:

знати:

- зміст основних нормативних документів щодо регулювання бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні;
- поняття активів та джерел їх формування, методичні прийоми бухгалтерського обліку;
- основні принципи складання первинних документів та облікових реєстрів в обліку господарських операцій на підприємстві;
- методику ведення обліку господарських операцій на підприємствах України.

вміти:

- застосовувати теоретичні і методичні основи ведення обліку для організації роботи з впровадження бухгалтерського обліку на підприємствах з урахуванням національних стандартів;
- здійснювати облік основних господарських операцій підприємства;
- володіти технікою складання бухгалтерського балансу та інших форм звітності;

- використовувати показники бухгалтерського обліку та фінансової звітності в процесі управління підприємством.

Вивчення цієї дисципліни передбачає паралельно із лекціями проведення індивідуально-консультативної роботи і модульних контрольних робіт, виконання студентами практичних і лабораторних завдань та самостійне опрацювання студентами навчального матеріалу.

Дисципліна спрямована на формування у студентів облікових, організаційних, контрольних та аналітичних класів професійних знань.

Програма навчальної дисципліни передбачає наявність 3 змістових модулів.

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Суть, мета і загальна характеристика бухгалтерського обліку.

Зміст теми: Господарський облік та його види. Поняття «статистичного обліку», «оперативного обліку», «бухгалтерського обліку», «фінансового обліку» та «управлінського обліку». Характеристика бухгалтерського обліку, його мета, завдання, функції. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку в Україні. Вимоги до ведення обліку, вимірники та користувачі облікової інформації.

Основні та додаткові принципи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.

Тема 2. Предмет і метод бухгалтерського обліку, характеристика об'єктів обліку.

Зміст теми: Предмет бухгалтерського обліку, його об'єкти та суб'єкти. Класифікація господарських засобів, джерел їх утворення (фінансування). Метод і методичні прийоми (елементи методу) бухгалтерського обліку.

Тема 3. Документація та інвентаризація.

Зміст теми: Документація, як спосіб первинного відображення об'єктів бухгалтерського обліку. Нормативно-правове забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Класифікація документів. Порядок прийняття, перевірки та обробки документів. Інвентаризація, її види та значення.

Нормативно-правове регулювання проведення інвентаризації на підприємстві та відображення її результатів в обліку.

Тема 4. Рахунки бухгалтерського обліку та подвійний запис.

Зміст теми: Рахунки бухгалтерського обліку, їх призначення і будова.

Подвійний запис, його сутність і значення. Синтетичні та аналітичні рахунки та зв'язок між ними. Узагальнення даних поточного обліку.

Класифікація рахунків бухгалтерського обліку. Економічний зміст та структура Плану рахунків бухгалтерського обліку.

Змістовий модуль 2.

Тема 5. Балансовий метод відображення інформації в бухгалтерському обліку.

Зміст теми: Бухгалтерський баланс, його зміст і складові елементи.

Сутність та умови визнання активів, зобов'язань і власного капіталу. Основне балансове рівняння. Зміни в балансі, обумовлені господарськими операціями. Форма, структура і зміст розділів балансу.

Тема 6. Облікові реєстри та форми бухгалтерського обліку

Зміст теми: Поняття облікових реєстрів та їх класифікація. Форми ведення бухгалтерського обліку. Методи виправлення помилок у бухгалтерському обліку. Сутність та складові фінансової звітності підприємств України.

Характеристика програмних продуктів для ведення бухгалтерського обліку та складання звітності в Україні. Способи виправлення помилок в електронних документах.

Тема 7. Облік грошових коштів та дебіторської заборгованості

Зміст теми: Поняття грошових коштів та їх еквівалентів. Нормативно-правове регулювання обліку грошових коштів підприємства. Документальне оформлення готівкових операцій. Синтетичний та аналітичний облік готівкових операцій на підприємстві. Облік операцій на поточному рахунку в національній валюті. Облік наявності та руху інших грошових коштів. Види та

форми безготівкових розрахунків підприємства. Суть, види та оцінка та облік дебіторської заборгованості

Сутність, класифікація та нормативно-правове регулювання

електронних грошей в Україні. Відображення операцій з електронними

грошима на рахунках обліку. Економічний зміст, види та облік акредитивної

форми розрахунку. Облік операцій за договорами забезпеченими завдатком.

Види пластикових карток та порядок відображення розрахунку за ними в

обліку. Сутність та облік факторингових операцій. Операції з товарними

ф'ючерсами та їх відображення в обліку.

Тема 8. Облік оборотних активів на підприємстві

Зміст теми: Економічна сутність, критерії визнання активами і

класифікація оборотних активів підприємства. Аналітичний і синтетичний

облік запасів. Оцінка руху запасів на підприємстві. Облік виробничих запасів.

Облік незавершеного виробництва, напівфабрикатів та готової продукції.

Облік руху товарів. Облік браку на виробництві та витрат на його

виправлення. Облік витрат на гарантійний ремонт. Облік результатів

інвентаризації запасів на підприємстві.

Змістовий модуль 3.

Тема 9. Облік необоротних активів

Зміст теми: Поняття, класифікація та оцінка необоротних активів на

підприємстві. Організація обліку необоротних активів. Порядок нарахування

та облік амортизації необоротних активів. Облік руху основних засобів на

підприємстві. Особливості обліку нематеріальних активів.

Суть, види та відображення в обліку ремонтів основних засобів. Оцінка

та облік інтелектуальної власності.

Тема 10. Облік зобов'язань підприємства

Зміст теми: Поняття і класифікація зобов'язань підприємства.

Документальне оформлення та облік зобов'язань за розрахунками з

постачальниками і підрядниками. Організація обліку банківських кредитів на

підприємстві. Бухгалтерський облік кредитних операцій. Зміст, види та

державне регулювання оплати праці. Синтетичний і аналітичний облік нарахування заробітної плати та оподаткування фонду оплати праці. Види та облік утримань із заробітної плати.

Облік довгострокових зобов'язань за облигаціями. Види та облік інших виплат на підприємстві.

Тема 11. Облік доходів, витрат і фінансових результатів діяльності підприємства

Зміст теми: Визнання, оцінка та класифікація доходів та витрат діяльності підприємства. Нормативно-правове регулювання обліку доходів, витрат та фінансових результатів підприємства. Відображення інформації про доходи, витрати та фінансові результати на рахунках обліку

Розрахунок податку на прибуток. Бухгалтерський облік податку на прибуток.

Дисципліна «Бухгалтерський облік» також має наступну структуру.

Таблиця 2.1
Структура навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин для однієї групи студентів					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
	л	пр	лаб	інд	сп	
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1.						
Тема 1. Суть, мета і загальна характеристика бухгалтерського обліку	7	2	1	2		2
Тема 2. Предмет і метод бухгалтерського обліку, характеристика об'єктів обліку	5	2	1	-	-	2

Продовження Таблиці 2.1

Тема 3. Документація та інвентаризація	8	2	2	2	-	2
Тема 4. Рахунки бухгалтерського обліку та подвійний запис	10	2	2	2	-	4
Усього годин за модуль 1	30	8	6	6	-	10
Модуль 2.						
Тема 5. Балансовий метод відображення інформації в бухгалтерському обліку	8	2	2	2	-	2
Тема 6. Облікові регістри та форми бухгалтерського обліку	7	2	1	2	-	2
Тема 7. Облік грошових коштів та дебіторської заборгованості	8	2	1	1	-	4
Тема 8. Облік оборотних активів на підприємстві	7	2	2	1	-	2
Усього годин за модуль 2	30	8	6	6	-	10
Модуль 3.						
Тема 9. Облік необоротних активів	10	2	1	1	-	6
Тема 10. Облік зобов'язань підприємства	12	2	2	2	-	6
Тема 11. Облік доходів, витрат і фінансових результатів діяльності підприємства	8	2	1	1	-	4

Продовження Таблиці 2.1

Усього годин за модуль 3	30	6	4	4	-	16
Сумарно годин	90	22	16	16		36

Методичне забезпечення дисципліни складається з:

- конспекту лекцій на паперовому та електронному носіях;
- практикуму на паперовому та електронному носіях;
- методичних рекомендацій та завдань для виконання самостійної роботи на паперовому та електронному носіях;
- друкованого роздаткового матеріалу.

Невід'ємною частиною складного процесу навчальної роботи є контроль. У широкому сенсі контроль пов'язаний з орієнтовною діяльністю людини, а без неї навчальна робота студента, робота керівника неможливі. У педагогічній літературі широко використовуються такі вирази і терміни, як:

перевірка, облік, контроль успішності, контроль навчального процесу, оцінка знань та вмінь. На жаль, установленого та єдиного тлумачення цих термінів поки немає.

Контроль – найбільш широке за обсягом поняття. Він охоплює і включає у собі всі інші поняття як структурні складові компоненти. Початковим моментом контролю є спостереження і перевірка. У процесі спостереження і перевірки виявляється і вимірюється той матеріал, який необхідно проконтролювати. В результаті спостереження і перевірки накопичується первинна інформація, що враховується. В подальшому ця інформація підлягає аналізу-синтезу, порівнянню. При цьому виявляється її зміст і значення, проводиться оцінювання цієї інформації з точки зору завдань контролю. Результати оцінки отримують зовнішній або внутрішній вираз, словесний коментар. Надалі, виходячи зі смислу, значення і значущості, ця інформація стає своєрідним сигналом для продовження педагогічного процесу в тому ж напрямку або для внесення в нього корекцій. Все залежить від того, чи відповідають результати оцінки раніше наміченим навчально-виховним завданням або відрізняються від них.

Об'єктом (або змістом) контролю може стати все, що належить до навчально-виховного процесу. Конкретно ж його зміст залежатиме від цільової настанови і завдань контролю. Зокрема, контролюється діяльність

викладача та студента в процесі навчання. Викладач, перевіряючи студента,

з'ясовує особливості розуміння й осмислення ним досліджуваного матеріалу,

точність, глибину і міцність його знань, широту кругозору, розвиток пізнавальних процесів (пам'яті, логічного мислення, уяви). У процесі навчання

у студентів формуються загальнонавчальні, спеціальні та інші практичні

вміння та навички. Викладач також контролює ступінь їх точності і стійкості,

здатності застосовувати знання на практиці, творчий підхід до виконання

навчальної справи, володіння раціональними прийомами роботи, вміння

«поєднувати», «зливати» одні навички з іншими. Таким чином, контроль у

навчально-виховному процесі дозволяє установити [3, с. 73]:

– якість теоретичних знань, практичних вмінь та навичок студентів;

– способи навчальної діяльності студентів;

– ступінь розумового розвитку студентів;

– рівень педагогічної майстерності викладача.

Як елемент орієнтовної діяльності контроль має різні функції, з яких

головна – функція зворотного зв'язку. Лише постійно маючи інформацію про

те, «як поведе себе, як реагує, яка навчається система» (група) на дію

«навчальної» (викладач, студент-консультант, технічні та електронні засоби

інформації), можна надійно йти вперед на шляху оволодіння знаннями,

вміннями та навичками. Тільки тоді викладач може бути впевненим у тому, що

він вчить так, як задумано і, як потрібно. Якщо результат навчання слабкий, то

інформацію він сприйме як сигнал до розбудови своєї методики.

Всі інші функції контролю за їх завданням можна звести до двох груп:

1) педагогічної, 2) перевірконо-оцінювальної [1].

Педагогічна функція в навчальному процесі розпадається на низку

підфункцій: навчальна, розвиваюча, виховна, діагностична, профілактична,

орієнтувальна.

Навчальна підфункція пов'язана з тим, що виявляючи в процесі перевірки рівень знань, вмінь і навиків студентів, викладач спонукає їх до систематичних занять, виправляє помилки і неточності в його знаннях, дає рекомендації про те, як краще опанувати матеріалом конкретної теми,

спонукає користуватися додатковою літературою, привчає звертатися до довідників і енциклопедій.

Розвиваюча підфункція контролю в навчальному процесі полягає в тому, що викладач через неї має можливість постійно знати рівень розумового розвитку студента, успіхи або відставання в цьому розвитку: особливості сприйняття, типів і процесів пам'яті, розвитку розумової діяльності, мовлення, уяви. Йому це необхідно знати для того, щоб, по-перше, усвідомлено і грамотно проводити роботу щодо удосконалення розумового розвитку і, по-друге, через це знання краще враховувати індивідуальні особливості розвитку пізнавальної діяльності і домагатися гарної успішності кожного [35].

Виховна підфункція контролю впливає з того, що студент, знаючи про перевірку (на занятті можуть запитати, а не знати – соромно; онікується опитування, контрольна робота тощо), починає терпляче оволодівати знаннями; коли важко – напружує силу волі, наполегливо домагаючись хороших знань. Ця підфункція полягає в тому, що контроль сприяє формуванню у студентів мотивів навчання, у т.ч. таких моральних почуттів, як обов'язок, відповідальність, совість, честь. Студенти позбуваються від таких помилкових мотивів, як оцінка «будь-якою ціною», у групі формується негативне ставлення до нечесних прийомів отримання високої оцінки – до списування, «шпаргалок», підказок, групового саботажу, третирування відмінників. У процесі контролю складаються міжособистісні стосунки студентів, формується співробітництво між викладачами та студентами.

Виділимо також діагностичну підфункцію контролю у навчально-виховному процесі. Було б невірно у процесі контролю обмежуватися лише установленням результатів навчання та якості знань, вмінь і навиків. Не менш важливо установити «діагноз», наприклад визначити фактори, що

забезпечують стабільний успіх оволодіння знаннями, причини відставання окремих студентів у засвоєнні навчального матеріалу, у розумовому розвитку деяких з них, негативного ставлення до навчання тощо. Інакше кажучи,

контроль у цьому випадку служить інструментом діагностики – установити сильні і слабкі сторони успішності і розвитку студента, їхні причини і накреслити шляхи до успішного навчання всіх, інтенсивного розвитку розумових здібностей.

Орієнтувальна підфункція впливає з діагностичною. З'ясувавши сильні і слабкі сторони знань студентів у процесі діагностики, викладач орієнтується в методиці власної роботи, в індивідуальних особливостях кожного. Ця інформація є для нього орієнтиром для удосконалення навчального процесу.

Профілактична підфункція. Відомо, що вивчений і навіть добре засвоєний матеріал з часом забувається. Це особливо помітно, коли знання студента не були затребувані. Більш інтенсивно відбувається процес забування в перший час після засвоєння нової інформації. Попередити забування можна шляхом епізодичного повторення. А повторення як міра профілактична, попереджуюча забування, неминуче пов'язане з контролем знань. У цьому полягає сенс його превентивної функції.

Перевірочно-оцінювальна функція контролю також включає низку підфункцій. Вони, швидше за все, належать до перевірки роботи викладача, до організації методичної роботи у навчальному закладі [35].

Контроль у підфункції державної атестації результатів навчально-виховної роботи. Перш за все, зауважимо, що внутрішній контроль навчально-виховної роботи є у той самий час засобом атестації. Адміністрація вузу завжди цікавиться станом успішності своїх студентів. Крім того, її цікавить, чи є вдалим навчальний план закладу, чи доступні навчальні програми та підручники з різних дисциплін, чи для всіх груп студентів тощо. Контроль, як засіб державної атестації, виступає в ході підсумкового і заключного обліку. Так, на підставі контролю знань, вмінь і навиків студенти переводяться з молодших курсів на старші; призначається стипендія (звичайна або

підвищена); за результатами державних іспитів, захисту дипломних робіт вони випускаються з вузу, отримують відповідний документ про освіту; їм присвоюється кваліфікація. Контрольні і конкурсні іспити практикуються при

прийомі абітурієнтів до вузу: перевіряється готовність абітурієнта для успішного продовження освіти за обраною спеціальністю. На підставі

державної атестації студенти отримують нагороди й особливі дипломи: свідоцтва про успіхи з окремих навчальних предметів, диплом з відзнакою, кваліфікацію більш високої категорії (бакалавр, спеціаліст, магістр), які

надають їм власникам більш широкі можливості при пошуку роботи або

подальшому навчанні. Контроль у підфункції державної атестації необхідний також для виявлення, вивчення та узагальнення передового і новаторського педагогічного досвіду, для його використання в масовій практиці

викладача [35].

Такі основні функції контролю навчально-виховної роботи.

У роботах різних авторів і дослідників можна знайти й іншу номенклатуру функцій контролю. Так, М.М. Фрідман відзначає наступні функції контролю: орієнтувальна, діагностична, навчальна, виховна,

розвиваюча, контролююча і керуюча. В.С. Аванесов виділяє такі функції

контролю: діагностичну, навчальну та виховну [21].

Контроль також має свої методичні особливості. Методика контролю як цілісна система складається з різних (за функціями, формами тощо)

структурних компонентів. Аналіз радянської і пострадянської педагогічної та

методичної літератури показує, що основні напрями методики контролю в

різних джерелах суттєво збігаються, але назви (номенклатуру) термінів (а іноді й понять), їх класифікацію і взаємозв'язок різні автори трактують на свій лад.

Такий різнобій, природньо, створює труднощі в осмисленні навчальної та

методичної літератури студентами.

У свою чергу, і ми викладемо своє розуміння цих питань. До таких структурних компонентів належать види контролю, його методи і прийоми, форми й організація.

Види контролю розрізняються за функціями в навчальному процесі:

а) попередній контроль зазвичай проводять на початку навчального року, модуля, семестру, на перших заняттях нового розділу навчальної

дисципліни. Функціональне призначення попереднього контролю полягає в

тому, що викладач має на увазі вивчити рівень готовності студентів до

сприйняття нового матеріалу, тобто перевірка тут відіграє діагностичну роль:

установити, якою мірою сформовані у студентів розумові можливості для

повноцінного сприйняття нової навчальної дисципліни. А на початку

навчального року – установити, що збереглося і що «випарувалося» з того, що

вивчалось студентами у попередньому навчальному році. І справді, на основі

даних попереднього (діагностичного контролю викладач будує (конструює)

вивчення нового матеріалу, передбачає повторення, організацію міжпредметних зв'язків, актуалізує знання, незатребувані до того часу);

б) поточний контроль. Основне його призначення, по-перше, для

викладача – безперервне відстеження для отримання інформації про якість

окремих етапів навчального процесу і, по-друге, для студента – зовнішній

стимул, що спонукає його систематично займатися;

в) тематичний контроль проводиться по завершенню вивчення великої

теми. Призначення (функція) тематичного контролю – систематизація й

узагальнення матеріалу всієї теми; шляхом повторення і перевірки знань

попередити забування, закріпити його як базу, необхідну для вивчення

наступних розділів навчальної дисципліни. Особливість перевірочних питань

і завдань у цьому випадку полягає в тому, що вони розраховані на виявлення

знань всієї теми, на установлення зв'язків зі знанням попередніх тем,

міжпредметних зв'язків, на вміння перенесення знань на інший матеріал, на

пошук висновків узагальнюючого характеру. У ході тематичного контролю

доцільно проводити колоквиум;

г) підсумковий контроль проводиться наприкінці навчального курсу,

модуля, семестру або року. Це – контроль, що завершує значний відрізок

навчального часу;

д) заключний контроль має на увазі атестацію студента з дисципліни на завершальному етапі навчання у навчальному закладі при його закінченні. Це державні іспити, захист дипломних робіт, які приймають відповідні комісії.

За результатами іспитів, захисту дипломних робіт студент отримує офіційний документ про закінчення навчального закладу (диплом) із присвоєнням кваліфікації. Питання, завдання, програма державних іспитів зазвичай містять ключові і базові поняття та зв'язки навчальної дисципліни з іншими за всі роки навчання. Навчальний матеріал, що виноситься на іспити, студентам повідомляють завчасно, відбуваються консультації [21].

Методи і прийоми контролю. За способом взаємодії викладача і студента методи перевірки, контролю знань, вмінь і навиків, рівня розвитку студентів можна поділити на такі: 1) усні; 2) письмові; 3) графічні; 4) практичні (роботи);

5) програмовані; 6) тести. Методи контролю часто використовуються в об'єднаному вигляді, вони в реальному навчальному процесі доповнюють один одного. Кожен метод включає в себе сукупність прийомів контролю. Один і той самий прийом може бути використаний у різних методах контролю. Нижче подано характеристику окремих методів контролю [35].

Усні методи найбільш поширені в навчальному процесі і проводяться як у вигляді опитування, так і співбесіди. Так перевіряється і виконання самостійних, індивідуальних завдань, і засвоєння студентами нового матеріалу на парі, й уміння міркувати, і повторення раніше вивченого.

Ефективність опитування і співбесіди при перевірці знань досягається тим, що викладач попередньо визначає теми для усного контролю, виділяє конкретних студентів, з якими потім проведе співбесіду, передбачає варіанти своїх дій на той випадок, якщо ті не можуть або не зможуть відповісти на поставлені питання. Це можуть бути: додаткове роз'яснення незасвоєного матеріалу, читання популярної літератури за темою, консультація, демонстрація дослідів, повторне розв'язання подібних задач з дисципліни тощо.

Програмований контроль має безпосереднє відношення до програмованого навчання або, точніше, контроль тут виступає як його

невід'ємна складова частина. Відомо, що за програмованого навчання весь матеріал, що підлягає засвоєнню, розбивається на порції (кроки, кванти, ступені). Вони вивчаються послідовно – один за одним. Перехід від першої

порції до подальшої можливий тоді і тільки тоді, коли вона опанована повністю і безпомилково, тобто тільки вірно. І щоб бути впевненим, що порція

дійсно опанована правильно, після подачі інформації тут же ставляться питання і завдання, які студент зобов'язаний виконати. Відповіді можуть бути конструктивними або вибірково-альтернативними (з числа пропонованих студент обирає ту, що вважає єдино вірною). На наступному етапі виконане

завдання (або відповідь) оцінюється: вірно чи невірно воно виконано. Результат цієї оцінки відразу стає відомим обом. У цьому випадку перевіряч

виконує функцію зворотного зв'язку в системі навчання. Якщо завдання виконано вірно (відповідь правильна), то студент отримує можливість перейти

до наступного. Якщо ж відповідь виявилася неправильною, то він отримує команду-вказівку повторити такий-то матеріал за підручником або отримати

консультацію у викладача і тільки тоді ще раз повернутися до виконання завдання за тією ж порцією. І так до тих пір, поки це завдання не буде виконано

вірно (поки відповідь не буде правильною). Така процедура (тут вона викладена не вся, а тільки щодо перевірки зворотного зв'язку) передбачена до

кожної порції [35].

Тест є засобом контролю знань, вмінь і навиків та рівня розвитку студентів. Тести виконують і діагностичну, і контролюючу функцію. Тести

являють собою серію питань і завдань за темою перевірки. У цьому сенсі ззовні вони схожі на програмований контроль. На відміну від іспитів, на яких

один студент відповідає з усієї кількості питань лише на 2-3, серія тестів кожним студентом виконується повністю. Тести як інструмент контролю

знань, вмінь і навиків студентів зручні тим, що вони виконуються в короткий термін, дозволяють перевірити всіх студентів. Отримані дані можна піддати

статистичному аналізу і, на цій основі дати якісну характеристику успішності.

Форми контролю. Їх можна розглядати в різних відносинах до видів, методів і прийомів. У практичній навчальній роботі являють інтерес дві сторони: 1) форма як внутрішня організація процесу перевірки, або організаційна форма; 2) форма як зовнішнє вираження процесу перевірки.

Обидві ці сторони взаємодіють між собою, а також з видами, методами і прийомами перевірки.

Організаційні форми. До них належать: індивідуальна, групова, фронтальна і комбінована (ущільнена) форми, а також взаємоконтроль, самоконтроль і «позазанятійний бал». Коротко їх охарактеризуємо [35].

Завданням індивідуальної перевірки знань є глибокий і всебічний контроль знань, вмінь і навиків, рівня його різнобічного і, перш за все, інтелектуального розвитку. Така перевірка дає значний матеріал для об'єктивного судження і відповідних висновків про кожного, для організації індивідуального підходу до нього в процесі навчально-виховної роботи.

Індивідуальна перевірка забирає багато часу на парі, в цьому її недолік.

Групова перевірка передбачає контроль навчальної роботи цілої групи. Це особливо зручно, якщо студенти виконували роботу групою. Тут проявляється взаємодопомога студентів. За такої перевірки слід дійти до кожного, а не обмежуватися «оговільною» оцінкою всієї групи. Необхідно з'ясувати, яким є внесок кожного в загальну справу.

Фронтальна перевірка організовується наступним чином. Опитується вся група, питання задаються невеликі, що вимагають короткої відповіді.

Група у момент опитування напружено працює і в швидкому темпі. Якщо якийсь студент не може відповісти на питання, то викладач не чекає, коли він підготує ґрунтовну відповідь, а звертається до другого, третього студента, пропонує відповісти тому, хто вже готовий. Зрозуміло, після постановки питання викладач робить невеличку паузу, щоб студенти встигли осмислити

його і обдумати відповідь. У процесі фронтальної перевірки, яку також називають «біглим опитуванням», по суті кожний встигає хоча б один раз відповісти на будь-яке питання, доповнити або уточнити попередню відповідь

однокурсника. Фронтальна перевірка дозволяє в короткий термін повторити (відтворити, актуалізувати) для студентів матеріал, на який викладач спиратиметься при вивченні нової інформації. До такого ж швидкого

опитуванням викладач вдається наприкінці заняття для того, щоб переконатися, що група правильно, без помилок засвоїла нову тему [35].

Таким чином, мобільність, економія часу, охоплення більшості студентів активною роботою є перевагами фронтального опитування. Його недолік полягає в тому, що, по-перше, студенти не встигають дати розгорнуту

відповідь на кожне питання, відповіді кожного немовби фрагментарні,

мозаїчні і лише активна участь, напружена, уважна робота протягом всього часу опитування забезпечують студенту цілісну картину опитуваного матеріалу. Інший недолік такого опитування: викладач не встигає ґрунтовно

виявити якість знань окремого студента; він може відзначити, що такі-то

студенти були активними. На фронтальному опитуванні викладач гранично

уважний, оскільки він у високому темпі задає питання, викликає студента, вислуховує, коментує й оцінює його відповідь, пропонує іншим доповнити, уточнити попередні відповіді, формулює нові, уточнюючі питання.

Фронтальна перевірка найчастіше проводиться як усне опитування, але

можлива й письмова. При цьому залишається її контрольна функція, а функція оперативного зворотного зв'язку втрачається, бо результати письмових відповідей будуть відомі вже за межами цього заняття. На письмовій

фронтальній перевірці важко актуалізувати і знання за певною темою, адже

перевіряється тільки її фрагмент, інакше кажучи, немає і колективної актуалізації знань [21].

Взаємеконтроль як форма організації перевірки має багато переваг.

Знаючи, що свій конспект треба буде віддати на перевірку сокурсникові,

студент намагається ретельніше виконати своє завдання. При перевірці

завдання слід бути компетентним, уважним і тактовним щодо однокурсника.

Без цього не помітиш помилок, не поясниш йому, чому так, а не інакше треба виконати завдання. Помітивши помилку, потрібно тактовно допомогти

розібратися у ній, допомогти ліквідувати прогалину в якихось знаннях. Саме в цьому проявляється і взаємодопомога. Крім того, викладач впевнений, що всі роботи ретельно перевірені, а результати перевірки є хорошою інформацією для студента в якості зворотнього зв'язку в процесі його навчання. Отже, взаємоконтроль можна широко практикувати вже з молодших курсів [35].

Самоконтроль – один із видів перевірки студентом результатів власної роботи. Це прагнення студента заслуговує широкій похвали, тому що в житті треба постійно і у всьому перевіряти себе самому. Потреба у самоконтролі – це не тільки особливість студента, але особливість загальнолюдська. Отже, як організувати самоконтроль?

Викладач радить студентам при виконанні письмових завдань бути дуже уважними, вдаватися до різних варіантів перевірки. При сумнівах слід звертатися до підручників, навчальних посібників, довідників, однокурсників, викладача. Самоконтроль виконує функцію зворотнього зв'язку в навчанні студента.

Позазанягійний бал – одна із організаційних форм обліку знань. Як враховувати знання студентів з підготовки до заняття? На початку теми вже говорилося, що контроль передбачає перевірку і спостереження. Викладач замість перевірки проводить спостереження за роботою студентів протягом усього заняття від його першої до останньої хвилини.

Викладач враховує активність студента протягом заняття: як він працює при вивченні нового матеріалу, чи ставив він питання, чи відповідав, чи правильно коментував, чи виправляв свої помилки і однокурсників, чи наводив приклади, чи вірно аналізував завдання, чи брав участь в узагальненні матеріалу тощо. Все, що робив студент на занятті, викладач не випускає з поля зору і враховує.

Результатом його спостережень та обліку стає загальна оцінка пізнавальної активності студента, виражена у позазанягійному балі. Викладач

виставляє їх 10-12 учням після закінчення заняття, коментує перед групою студентів [21].

Отже, позазанятійний бал стимулює пізнавальну активність студентів на занятті, дозволяє вести облік знання і розвитку одночасно багатьох студентів.

Але тут є небезпека, що деякі пасивні студенти залишаються без уваги викладача. У той самий час спостереження показують, що, отримавши високий бал за щойно вивчений матеріал, інший студент до нього більше не повертається. Отримана оцінка стає для нього самоціллю. І тому викладач

використовує позазанятійний бал разом з іншими організаційними формами контролю.

Форми контролю за їх зовнішнім виразом – це контрольна лекція, контрольне практичне заняття, опитування, колоквиум, залік та іспит.

Контрольна лекція і контрольне практичне заняття у системі навчальних занять складають необхідну ланка і проводяться у вигляді підсумкового контролю після вивчення великого розділу навчальної дисципліни або в кінці навчального модуля, семестру, року. При цьому на всіх заняттях проводяться контрольні роботи (залежно від виду занять: письмові, графічні, практичні).

Тут студент показує якість знань, вмінь і навиків, рівень розвитку пізнавальних здібностей.

Опитування, колоквиум мають на увазі перевірити теоретичну готовність студента до проведення практичних занять. Їхня успішна здача є умовою

допуску до таких занять. Таким чином, ми розібрались у особливостях контролю та оцінювання результату навчання у процесі викладання економічних дисциплін [35].

Під час оцінювання з дисципліни «Бухгалтерський облік» використовуються такі засоби оцінювання:

- для поточного контролю – усне опитування, проведення тестування, розв'язок задач, розгляд облікових ситуацій;
- для проміжного контролю – проведення модульних завдань, що включають тестування, задачі;

НУБІП України

– для підсумкового контролю – проведення іспиту (тестові завдання, задачі).

Розподіл балів, що присвоюється студентам у ході вивчення дисципліни

зазначено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл балів, що присвоюється студентам

Поточна успішність студентів за семестр											Підсумковий контроль		Сума		
Поточний контроль знань на практичних та лабораторних заняттях і самостійної роботи											Модулі	Іспит			
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				Змістовий модуль 3			М 1	М 2	М 3	Т	З
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	15	15	10	10	20
2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8					
30											40			30	100

*Примітки: Т1, Т2... Т11 – теми змістових модулів; М1, М2, М3 – модулі; Т – тестові завдання, З – задачі.

Шкала оцінювання представлена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Шкала оцінювання: Університету, національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Визначення	За національною шкалою Екзаменаційна оцінка,
90 – 100	A	Відмінно	Відмінно
81-89	B	Дуже добре	Добре
71-80	C	Добре	
61-70	D	Задовільно	Задовільно
51-60	E	Достатньо	

Оцінювання знань студента здійснюється за 100-бальною шкалою: максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів з дисципліни, становить за поточну успішність 100 балів.

Таким чином, було окреслено систему контролю та оцінювання студентів із дисципліни «Бухгалтерський облік».

2.2. Використання методів наочності у процесі викладання економічних дисциплін

Однією із важливих проблем в методиці викладання економічних дисциплін постає проблема використання наочності. Для сприйняття інформації і запам'ятовування матеріалу слід включати в пізнавальний процес кілька органів почуттів. Дослідження показують, що за допомогою зору людина сприймає 83% інформації, слуху – 11%, запаху – 3,5%, дотику – 1,5% [34].

Необхідність використання наочності в процесі навчання було обґрунтовано чеським педагогом Я.А. Коменським. «Все, що учні повинні вивчити, потрібно викладати їм так доступно, ніби вони мають перед собою свої п'ять пальців. А для того, щоб все сприймалося легше, потрібно, наскільки це можливо, залучати до сприймання зовнішні чуття» [30, с. 349].

Він вважав, що основою навчання має бути чуттєве пізнання, чуттєвий досвід суб'єкта навчання, а діяльність зовнішніх органів чуттів всеохоплюючою. При цьому процес пізнання предметів (наука), є не чим іншим, як внутрішнім спогляданням їх, а тому потрібний як відповідний метод, щоб бачити предмети такими, якими вони є, так і потрібний метод, за допомогою якого так представити предмети для розуму, щоб він сприймав і осягав їх правильно і легко [30, с. 383]. Таким методом і стало сформульоване Я.А. Коменським «золоте правило». Замість терміну «наочність» Я.А. Коменський використовує його синонім – «спостереження». Тобто, «золотим правилом» навчання є

організоване, цілеспрямоване спостереження, яке здійснюється всіма нашими органами чуття.

Проблема наочності ще ширше і обґрунтованіше була представлена в працях Й. Г. Песталоцці. Й. Г. Песталоцці встановив, що «наочність є абсолютною основою всякого пізнання», вона допомагає розвивати мислення і мовлення, дає змогу поступово перейти від часткового до цілісного, а це, на його думку, і є суть навчання. Наочність він розглядав як найважливішу умову елементарної освіти, за якою у предметі, що вивчається, виділяються найбільш зрозумілі і конкретні для дитини елементи, доступні її спостереженню або пов'язані з її попередніми знаннями [36, с. 200]. При цьому, педагог наголошує, що не всяке спостереження є джерелом знань, тим більше, не кожне спостереження сприяє розвитку.

А. Дістервег вважав наочність основою природовідповідного навчання, надаючи великого значення ознайомленню дітей з предметами, безпосередньо доступними їх органам чуття. Він не обмежувався тільки предметною наочністю, а допускав різноманітні її форми. У тих випадках, де неможливе безпосереднє ознайомлення з самим предметом, він пропонував звертатися до зображень на картинах, до спогадів про пережите дітьми за межами школи, до порівняння, аналогій та інших засобів. Наочність, за А. Дістервегом, найважливіша умова елементарної освіти, за якою у предметі, що вивчається виділяються найбільш зрозумілі і конкретні для дитини елементи, доступні її спостереженню або зв'язані з її попередніми знаннями [36, с. 200].

Наочність, на думку К.Д. Ушинського, збагачує коло уявлень суб'єкта навчання про реальний світ, робить навчання доступним, конкретним та цікавим, розвиває спостережливість та мислення [51, с. 42]. Саме чуттєвий образ предмету навчання, сформований на основі наочного засобу є, на думку педагога, найголовнішим в навчанні, а не сам засіб. Наочне навчання сприяє правильному переходу думки суб'єкта навчання від конкретного об'єкту до абстрактного. К.Д. Ушинський розумів наочність як дидактичний принцип, який пронизує як зміст, так і окремі методи та прийоми навчання і

взаємопов'язаний з усіма іншими дидактичними принципами, які називає «необхідними умовами навчання».

У «Педагогічному словнику» зазначено: «Наочність у навчанні дидактичний принцип, згідно якого навчання будується на конкретних образах, безпосередньо сприйнятих учнями» [15, с. 727].

С. І. Архангельський розглядає наочність як «перехід у навчанні від конкретного до абстрактного, від реального до уявного, від ознак і уявлень до понять і визначень» [6, с. 24].

За визначення Л. М. Фрідмана, «Наочність – це особлива властивість психічних образів, які створюються у процесах сприйняття, пам'яті, мислення й уяви при пізнанні об'єктів навколишнього світу. Самі ж по собі об'єкти (предмети або явища) не мають властивості наочності. Але коли психічний образ якогось предмета або явища є для нас наочним, то ми вважаємо, що й відповідний цьому образу предмет або явище стає наочним. Тому можна говорити (і зазвичай так завжди і роблять), що той або інший предмет, явище, подія наочні, маючи на увазі, що для нас є наочними образи цих об'єктів» [56, с. 59].

Ю.К. Бабанський стверджує, що «наочність в дидактиці розуміється ширше, ніж безпосереднє зорове сприйняття. Вона включає в себе і сприйняття через моторні, тактильні відчуття» [7, с. 172].

І.В. Малафійк зауважує, що «наочність у навчанні полягає в тому, що предмети, які вивчаються, потрібно представляти спостереженню учнів, вчити за самими предметами, а не за книгами про ці предмети. При наочному навчанні, коли воно відбувається на основі вивчення реального предмета, учень бачить предмет у прямому і переносному значеннях з різних точок зору, у динаміці, переміщує, змінює його положення у просторі, рухається сам і т. д. Тому навчання за участю реальних предметів вивчення не тільки багате з погляду отриманої інформації, а й багатше на почуття, емоції, на відчуття часу і простору» [36, с. 102].

І.Ф. Харламов вважає, що наочність – це закономірність навчання, де саме навчання виступає як засіб пізнання навколишнього світу, предметів, явищ, подій і, «отже, здійснюється успішно тоді, коли ґрунтується на безпосередньому спостереженні й вивченні цих предметів, явищ і подій» [57, с. 103].

Так, наочне навчання – це навчання на конкретних образах. Необхідність активного застосування наочності викликано такими обставинами:

- по-перше, на підставі живого споглядання формуються чуттєві образи і поняття;

- по-друге, забезпечується зв'язок абстрактних положень з життям. Вивчення економічного матеріалу здійснюється шляхом сходження від конкретних образів до абстрактного мислення, так і рухом думки від абстрактного до конкретного;

- по-третє, активізуються розумові процеси. Поєднання живого слова з образами емоційно впливає на учнів, залучає до обговорюваного питання, що сприяє міцності запам'ятовування.

В багатьох дослідженнях поділ наочності на види здійснювався за однією суттєвою ознакою, яка й виступала основою класифікації. Але оскільки у кожному випадку ці ознаки різні, то це стало причиною великої кількості класифікацій.

За Н.П. Волковою «Наочність буває: натуральна (рослини, тварини, гірські породи, зоряне небо, прилади, машини, явища природи); образна (картини, таблиці, моделі, муляжі, математичні фігури); символічна (географічні карти, графіки, діаграми, схеми, формули)» [14, с. 273].

Згідно з класифікацією А.О. Розуменко, виділяється два види (рівні) наочності:

- конкретна (на рівні явищ). Полягає у безпосередньому спостереженні реальних об'єктів. Спрямована на розширення чуттєвого досвіду;

абстрактна (на рівні загального). Характеризує форму вираження логічного знання і сприяє прискоренню мислення людини. Спрямована на розкриття суті процесів і явищ, що вивчаються.

Засобом абстрактної наочності є знаково-символічна наочність, яка відображає структуру і функцію процесу заміщення, кодування інформації, моделює абстрактні залежності за своїм зовнішнім виглядом [41, с. 26].

М.М. Фіцула розрізняє такі види наочності: натуральна, образна, символічна (динамічна і статична, плоска і об'ємна) [55, с. 149].

І.Л. Дрижун класифікує види наочності за характером відображення дійсності:

- натуральна (натуральні об'єкти, речовини, колекції та ін.);
- образотворча (фотографії, малюнки, діапозитиви, діафільми та ін.);
- символічна (схеми, графіки, діаграми, формули речовин, електронні формули атомів, схеми будови та ін.) [18, с. 48].

За О. Я. Савченко «Аудіовізуальні види наочності передають інформацію через звук і зображення, яку учні сприймають за допомогою технічних засобів навчання: кінофільмів, діафільмів, звукозапису, телепередач» [43, с. 275].

І. В. Малафік відзначає, що першим видом наочності, яку сповна може використати учитель і учні під час навчання є предмети, тіла, явища, процеси, які наповнюють оточуючий людину світ. Це предметна наочність. Вона не завжди задовольняє вимоги навчально-виховного процесу, але з неї починається навчання, тому приходиться йти далі, використовуючи для цього різні моделі, прилади, пристрої, засоби віртуальної наочності, знаково-символічну наочність, картини, схеми, графіки, таблиці тощо [36, с. 199].

У систематизації методів навчання за ознакою джерела передачі знань, виокремленою В. О. Сластьоніним, серед них представлені ілюстрації матеріалу за допомогою плакатів, таблиць, картин, макетів, карт, демонстрації досвіду, телепередач, комп'ютерних програм [46].

Крамаренко В. І та ін. класифікують наочність на внутрішню і зовнішню (див. рис. 2.1.).

Внутрішня наочність передбачає використання сформованих у свідомості образів, асоціацій, логічних зв'язків для створення нових образів.

Зовнішня наочність – це комплекс природних і спеціально створених засобів навчання. У свою чергу засоби зовнішньої наочності діляться на натуральні, словесно-образні і образотворчі.

Рис. 2.1. Форми і види наочності

Натуральні засоби представляють собою предмети, вироби, які використовуються в природному вигляді.

При вивченні економічних дисциплін широко використовується словесно-образна і образотворча наочність.

Словесно-образна наочність – це використання художніх образів, порівнянь, зразків усної народної творчості. Вона допомагає яскравіше розкрити економічні явища, полегшивши тим самим процес сприйняття і засвоєння теоретичного матеріалу; емоційність впливу на аудиторію слухачів.

Так, художня ілюстрація допомагає не тільки розумінню, але і запам'ятовуванню. Одна і та ж ідея, але в різній формі запам'ятається надовго.

Образотворча наочність означає застосування штучно створеними засобами навчання.

За технікою виконання і способу відтворення зображальні засоби класифікують:

- 1) образні (портрети, фотографії, картини);
- 2) умовні (схеми, малюнки, діаграми, графіки);
- 3) технічні засоби навчання (кінопроектор, графопроектор, електронний

проектор, магнітофон, телевізор).

Використання комп'ютерних технологій в навчальному процесі дозволяє моделювати різні наочні абстракції. За допомогою комп'ютерних

технологій створюються і застосовуються віртуальні наочні матеріали, тому

можна виділити такий вид наочності, як комп'ютерна або віртуальна наочність. Віртуальна наочність дозволяє імітувати реально протікаючі процеси [34].

Кожен вид наочності має реалізовувати певні дидактичні функції, таким чином, щоб навчальна інформація, закладена в наочність, була максимально

зрозуміла, сприйнята і засвоєна учнями. Дидактичні функції є зовнішнім проявом властивостей наочності, яка використовується в навчально-виховному процесі для реалізації поставлених цілей. В залежності від

дидактичних функцій розрізняють такі види наочності: предметна, модельна, знакова, віртуальна.

- Предметна наочність – природні реальні предмети, явища, процеси, факти, картини, муляжі, копії. Її функція – знайомство учнів з реальними об'єктами природи, з явищами і процесами в ході дослідів, спостережень, ознайомлення з фактами, предметами, явищами через їх відображення. Знакова наочність – формули, графіки, діаграми, схеми. Її функція – знайомство з умовно узагальненим, символічним відображенням реального світу.

НУБІП України

– Модельна наочність – матеріальні моделі, образні і знакові моделі, моделі мислення. Її функція – розвиток абстрактного мислення, сприяє створенню в учнів образу-відображення певного поняття, явища, мислених уявлень.

НУБІП України

– Віртуальна наочність – віртуальний експеримент, віртуальний навчально-контролюючий комплекс, віртуальна презентація, віртуальна енциклопедія (словник), віртуальний музей (віртуальний путівник), віртуальна навчальна гра, віртуальна анімована карта, віртуальний навчальний заклад (школа, університет, академія). Її

НУБІП України

функція – відтворення найбільш повного реального відображення дійсності засобами ІКТ [42, с. 536]

Крім того, всім видам наочності характерні такі ж функції, як і процесу

навчання: навчальна, виховна, розвиваюча. Навчальна функція включає в себе інформативну, управлінську та мотиваційну функції.

НУБІП України

– Навчальна функція – використання наочності має нести техніко-технологічний, політехнічний, психолого-педагогічний, культурологічний зміст, що сприяє більш ефективному навчанню.

НУБІП України

– Виховна функція – використання різних видів наочності стимулює пізнавальну активність, самостійність, вироблення активної життєвої позиції.

НУБІП України

– Розвиваюча функція – використання засобів наочності розвиває спеціальну пам'ять, увагу, спостережливість, креативне мислення, які є необхідними у процесі навчання. Використання засобів наочності схеми розвиває здібності оперувати просторовими образами, аналізувати об'єкти та їх зображення, порівнювати їх між собою, виділяти в них загальні конструктивні особливості.

НУБІП України

– Інформативна функція – засоби наочності є безпосередніми джерелами знання, тобто носіями навчальної інформації, представленої різними формами, що сприяє кращому розумінню сутності явища, його структури, зв'язків тощо.

Управлінська функція – спрямована на організацію і управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів та передбачає їх підготовку до виконання завдань, організацію їх виконання,

отримання зворотного зв'язку і корекцію процесів сприйняття і

засвоєння даних; передбачає забезпечення засобами навчально-

пізнавальної роботи в процесі засвоєння знань і оволодіння прийомами розумової і практичної діяльності.

Залежно від виду наочності можна виділити і особливі функції:

компенсаторну, адаптивну, інструментальну, інтерактивну.

Компенсаторна функція – наочність полегшує процес навчання, сприяє досягненню цілей навчання з найменшими витратами сил, здоров'я і часу учня.

– Адаптивна функція – орієнтована на підтримку сприятливих умов

протікання процесу навчання, відповідність його віковим і індивідуальним особливостям учнів.

– Інструментальна функція – використання наочності дає можливість

організувати певні види діяльності, досягти поставленої дидактичної мети.

– Інтерактивна функція – забезпечує взаємодію учителя з учнями та дозволяє здійснювати оперативний зворотний зв'язок [42, с. 537].

Використання засобів наочності в курсі економічних дисциплін сприяє

втіленню в практику навчання таких принципів дидактики як науковість,

доступність і міцність засвоєння знань.

Для забезпечення ефективності педагогічної діяльності необхідно дотримуватися таких методичних правил та рекомендацій по використанню

засобів наочного навчання.

1. Наочність ефективна при обов'язковому поясненні викладача. Коли

об'єкти вивчення абстрактні або для них не можна створити засобів наочності,

то мова використовується для уточнення спостережень слухачів, аналізу

результатів спостереження, пояснення призначення і функції наочних посібників.

У педагогічному процесі нерідко використовуються плакати і таблиці.

Однак існують певні незручності в їх використанні:

- по-перше, розміри дозволяють сприймати інформацію на обмеженій відстані;
- по-друге, розміщення і заміна таблиць під час лекції відволікають від сприйняття матеріалу;
- по-третє, якість з часом погіршується;
- по-четверте, на одній таблиці, плакаті розміщується більше інформації, ніж потрібно на момент засвоєння матеріалу.

Використання проєкторів дозволяє зняти вищеописані недоліки.

Проєктор – це пристрій, за допомогою якого зображення передається на

великий екран. Зображення виконує роль навчального посібника і може бути підготовлено за допомогою комп'ютера, копіювального апарату або олівця для планшету в режимі он-лайн.

Переваги використання слайдів:

- а) не треба турбуватися про почерк;
- б) зображення з'являється тоді, коли це необхідно; має місце відповідність між словом і наочним зображенням;
- в) великий розмір екрану дозволяє побачити і сприйняти навіть дрібні деталі;
- г) слайди не займають багато місця при зберіганні, не тьмяніють з часом.

2. Не можна переважувати студентів різноманітним використовуваних засобів. Зайва наочність шкідливіша, ніж недостатня.

Використання в 2-х годинній лекції з економічної дисципліни більше 30 елементів наочності позбавляє її навчальної націльності, перетворюючи її в публічну. Якщо в 2-х годинній лекції технічні засоби використовувалися

більше 20 хвилин, пояснення викладача йдуть з пам'яті студентів, залишаються лише сюжети, кадри, звуки, а не знання.

3. Будь-який засіб наочності вимагає часу для осмислення, засвоєння.

Дослідження привели до такого розрахунку застосування проекторів з суспільних наук: до 3-х включень при разовому включенні на 3-6 хвилин.

4. При використанні технічних засобів необхідно особисте знання і вміння ними користуватися [34].

Отже, засоби наочності корисні, тому що забезпечують точність сприйняття, образність і глибину розуміння предмета.

Висновки до другого розділу

Було проаналізовано робочий навчальний план дисципліни «Бухгалтерський облік», який входить до циклу загальної підготовки. На вивчення дисципліни передбачено 90 годин (3 кредити ECTS), що включають в себе 11 тем. Дисципліна викладається на II курсі – III та IV семестри навчання – та завершується складанням іспиту.

Також було виведено відповідну шкалу проведення оцінювання та контролю за успішністю студентів по дисципліні.

Досліджено, що трактування поняття «наочність» отримало тлумачення з точки зору психології, філософії, педагогіки й стало різноплановим у

розумінні науковців. Визначено, що наочність – це один з головних

дидактичних принципів у навчально-виховному процесі вивчення економічних дисциплін, який сприяє формуванню уявлень, що правильно відображають об'єктивну реальність. Використання різних видів наочності

активізує пізнавальну діяльність учнів, але тільки комплексне їх застосування

дає позитивні результати під час навчання дисциплін економічного

спрямування.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК» ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕТОДІВ НАОЧНОСТІ

3.1. Методика організації і проведення занять

Було розроблено та проведено лекційне та практичне заняття.

Так, описуючи лекцію, необхідно сказати, що в її структурі виділяють три частини: вступ, основний зміст і заключна частина.

У вступі встановлюється зв'язок теми з пройденим матеріалом, визначаються цілі, завдання лекції, формується план. Список інформаційних джерел можна запропонувати у вступі, а можна представити в кінці лекції.

Лектор має бути стислим і виразним. На вступ відводиться 5-8 хвилин.

У основному змісті відбиваються ключові ідеї, теорія питання. По можливості викладаються різні точки зору. Подаються оціночні судження лектора. Формуються висновки після кожної логічної частини.

У третій частині лекції – заключній, робляться узагальнення і висновки в цілому за темою. Відбувається презентація майбутнього лекційного матеріалу. Викладач визначає напрями самостійної роботи студентів [35].

Існують різні рекомендації дотримання процедури при підготовці до лекції, наприклад:

Перший крок полягає у визначенні того, що необхідно викласти, і в якій послідовності. Для цього з'ясовується зміст теми, виділяються провідні ідеї, структурується матеріал. Лектор продумує, в якому співвідношенні запропонувати теоретичний і фактологічний матеріал. У двогодинній лекції з економічних дисциплін бажано розглянути не більше 3-4 питань.

Другий крок припускає пошук засобів, що дозволяють без втрат донести зміст матеріалу до слухачів, виділити і провести через усю лекцію ключові провідні ідеї, положення. Йдеться про використання таких методичних

прийомів, за допомогою яких активізується мислення, аудиторія залучається до діалогу, дискусії.

Третій крок – запис лекції у вигляді повного тексту або тез. Повний текст друкується на 16-17 сторінках машинописного тексту для двогодинної лекції.

Останній, четвертий крок – це перевірка результату роботи. Підготовлений текст слід промовити вголос, установити час на кожне питання.

Нижче наведено ще один приклад підготовки лекції за 6 етапами [28].

Таблиця 3.1

Етапи підготовки лекції

Назва етапу	Зміст етапу	Результат етапу
Аналітичний	Проблемний аналіз теми. Формулювання основних питань. Пошук відповідей на них. Формулювання відповідей.	Теоретична концепція лекції
Стратегічний	Визначення «обличчя» аудиторії. Формулювання цільової установки. Завдання і надзавдання. Формулювання тезису і цікавого заголовка.	Робочі тези та рекламна назва
Тактичний	Підбір фактів, аргументацій, ілюстрацій. Вибір прийомів та засобів активізації. Композиція матеріалу.	Загальний план і композиція лекції
Редакційний	Заміна незрозумілих слів. Роз'яснення важких термінів. Зменшення повторів, штампів. Спрощення мови.	Читання вголос відредагованого тексту
Робочий (аудиторний)	Орієнтація на аудиторію. Тактика лекції. Читання лекції. Зворотний зв'язок зі слухачами.	Лекція
Контрольно-підсумковий	Самоаналіз: позитивні якості і вади. Аналіз відгуків.	Виправлений текст

З даної таблиці видно, що підготовка лекції включає такий важливий компонент, як повноцінне лекційне спілкування. Лектор повинен враховувати низку вимог, щоб отримати ефективний результат, а саме:

- судження повинне формулюватися чітко, зрозуміло, недвозначно, не

змінюючись упродовж доказу;

- використання наочності полегшує сприйняття і розуміння положень, що вивчаються; проте не слід перевантажувати аудиторію ілюстративним матеріалом, він має відігравати підпорядковану роль

(його вимагається стільки, скільки необхідно для висвітлення

питання і забезпечення уваги слухачів);

- швидке і правильне орієнтування в обстановці виступу, вміння реагувати на репліки, не піддаватися страху, зайвому хвилюванню;

- контакт зі слухачами. Контакт логічний – це активність думки

студента у відповідь на розумову діяльність викладача.

Психологічний контакт забезпечує співдружність викладача і студента [21].

Мінімально необхідним дидактичним матеріалом для викладання теми є

такі, що забезпечують: 1) ефективне використання часу (план заняття); 2)

ефективне засвоєння матеріалу (база знань, наочність подання матеріалу, актуалізація знань, активність та самостійна робота); 3) ефективний зворотний зв'язок (тестовий контроль). Будь-яке заняття передбачає наявність таких

елементів, як: організація, визначення мети заняття, мотивація, актуалізація

опорних знань, подача матеріалу теми, закріплення засвоєного, завдання для самостійної роботи, контроль засвоєного [21]. На кожній лекції повинні бути реалізовані всі ланки процесу навчання:

- постановка пізнавального завдання (що буде вивчатись);

- мотивація (чому це треба вивчати);

- відбір змісту, установлення послідовності його викладання;

- використання методичних засобів і дидактичних прийомів.

Завершальним етапом кожної лекції є аналіз та самоаналіз лекції. У структуру методичного забезпечення лекції входять:

- 1) опорний конспект-схема лекції;
- 2) перелік основних понять, що треба повторити для розуміння теми;
- 3) перелік і пояснення основних економічних понять і концепцій або моделі засвоєння бази знань;
- 4) визначення, якому матеріалу слід приділити особливу увагу, які можливі труднощі у його сприйнятті;
- 5) питання, тести, завдання, задачі, графіки, ситуативні завдання, рольові вправи;
- 6) результат – ілюстративний блок, який повинен знати і вміти студент після вивчення теми [35].

Конспект-схема – своєрідна база знань, відображає логіку навчального предмета, тобто послідовність змісту, порядок вивчення, зв'язки елементів і частин курсу (їх особливість – наочність).

Складаючи лекцію, слід включити в неї такі складові:

- основні терміни й поняття, які слід засвоїти і які повторити з попереднього матеріалу;
- модель бази знань даної лекції;
- план лекції;
- резюме лекції;
- література;
- ілюстративний блок лекції;
- мета лекції;
- що повинен уміти студент за темою лекції;
- труднощі, з якими може зіткнутися студент;
- форми закріплення матеріалу (тести, ігрові ситуації, задачі, завдання) [35].

Високий професіоналізм майстерності лектора складається з багатьох факторів:

– під час лекції слід уникати монотонності, що стомлює людину, присипляє увагу й інтерес. Тому слід варіювати інтонацією, силою голосу, темпом викладу. Промова лектора має бути не лише переконлива, доказова, але й емоційна;

– матеріал слід викладати в доступній формі, причому уникати двох крайнощів: книжкового стилю викладу і розмовно-побутового.

Лекторові треба бути самим собою, говорити своїми словами, а не складати мову з чужих оборотів і книжкових фраз. Можна одно і те ж сказати по-різному;

– виразність промови, образність мови, вдалі вирази, порівняння, афоризми, гумор сприяють натхненню, інтелектуальному підйому.

Невиразне вимовляння, сухість, безбарвність лекції ведуть до збоїв в лекційному спілкуванні;

– неприпустимо, щоб текст володів лектором, механічне читання заздалегідь підготовленого матеріалу. Живе спілкування і діалог з аудиторією сприяють повноцінному спілкуванню. Частіше

використовується запитально-відповідна форма подачі матеріалу.

Існують прийоми прихованого і відкритого діалогу. Прихований діалог існує, коли сам же лектор відповідає на поставлені питання.

Відкритий діалог існує, коли висловлюються самі студенти: "А як ви міркуєте... Як пояснити...? Які аргументи наведете на захист...?"

Можна використовувати прийом персоніфікації: "Уявіть собі, що ви...";

– лекцію слід читати, спостерігаючи, як засвоюється матеріал слухачами, реагуючи на їх репліки, рух очей;

– промова повинна перериватися паузами. Роль пауз в лекційному спілкуванні полягає в наступному: пауза потрібна для ефективного засвоєння матеріалу, тому що максимальна тривалість уваги слухача

– 20 хвилин; паузи – цей засіб мобілізації уваги для повідомлення висновку, важливого факту. Паузи заповнюються наступною інформацією: біографією вчених-економістів, людей науки, культури, політики; яскравими фактами з різних областей знання; засобами наочності; включенням розрахунків; гумором [35].

Отже, процедура підготовки до лекції складна і трудомістка. Вимагає великої напруги, зусиль. Проте, якщо лекція прочитана на відповідному теоретичному і методичному рівні, вона має величезну пізнавальну цінність.

Таким чином, визначено основні положення, які необхідно врахувати у підготовці та проведенні лекційного заняття. Отримані знання було вирішено покласти в основу лекційного заняття для студентів II курсу (III семестр навчання) Новочорторійського державного технологічно-економічного коледжу із дисципліни «Бухгалтерський облік».

Отже, було розроблено план заняття за темою «Документація та інвентаризація».

Домінуючі принципи навчання: наочності, міцності засвоєння знань, умінь і навичок, зв'язок навчання з життям, активності і свідомості.

Домінуючі методи навчання: словесні, пояснювально-ілюстративний, навчальна дискусія, пояснення.

Мета заняття: ознайомити студентів з відповідною документацією та правилами інвентаризації, основами економічного мислення професійного фахівця, набуття необхідних умінь для прийняття правильних відповідних рішень щодо ведення документації та проведення інвентаризації.

Навчальна: розкрити предмет і методи економічної науки, виокремлення ролі документації та інвентаризації в сфері бухгалтерського обліку, означити місце документації та інвентаризації в системі економічних дисциплін.

Розвиваюча: набуття знань, умінь та навичок щодо використання системних знань з основних розділів дисципліни, спираючись на сучасні досягнення економічної науки.

Виховна сприяння підтримці та формуванню науково-обґрунтованого економічного світогляду.

Забезпечення заняття: мультимедійне обладнання, додатковий матеріал (стимульний наочний матеріал – 1 таблиця, 5 рисунків).

Структура заняття:

№ П/п	Блок	Час
I.	Організаційний момент.	2 хв.
II.	Повідомлення теми, мети та плану заходу.	5 хв.
III.	Зачитка матеріалу, законспектування визначень.	60 хв.
IV.	Пояснення домашнього завдання та запитання.	5 хв.
V.	Підсумок.	2 хв.

Хід заняття:

I. Організаційний момент.

Привітання, перевірка присутності учасників.

II. Повідомлення теми, мети та плану заходу.

План лекції:

1. Документація, як спосіб первинного відображення об'єктів бухгалтерського обліку.
2. Класифікація документів.
3. Порядок прийняття, перевірки та обробки документів.
4. Інвентаризація, її види та значення.

III. Зачитка матеріалу, законспектування визначень.

(Текст лекції викладений у Додатку А.)

IV. Пояснення домашнього завдання та запитання.

Підведення підсумку лекції, акцентуючи увагу на нових термінах, уточнення щодо того, чи є якісь запитання або доповнення до матеріалу лекції.

Надається завдання на домашнє опрацювання до семінару.

V. Підсумок. Викладач, узагальнюючи матеріал, використовує такий прийом як пояснення.

Використана література:

1. Булат Г.В., Булка І.В. Вплив кредиторської заборгованості на фінансовий стан підприємств та проблеми її оптимізації. Молодий вчений. 2014. №7(10). С. 56–58.
2. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський облік: підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 480 с.
3. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир: Рута, 2001. 672 с.
4. Бутинець Ф.Ф., Войналович О.П., Томашевська І.Л. Організація бухгалтерського обліку: навч. посіб. – Житомир: ПП Рута, 2005. 528 с.
5. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні : навч. посіб. Дніпропетровськ: ТОВ «Баланс – Клуб», 2000. 768 с.
6. Графік документообігу на підприємстві. Електронний журнал Головбух. URL : <https://www.golovbukh.ua/article/7168-ne-sklad-grafik-dokumentooobgu-chekaute-naslakv>.
7. Грачова Р.С. Всі проведення. К. : Галицькі Контракти, 2006. 448 с.
8. Давидюк Т.В., Манойленко О.В., Ломаченко Т.І., Резніченко А.В. Бухгалтерський облік : навч. посібник. Харків: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 392 с.
9. Загородній А. Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник: навчальний посібник.– К.: Знання, 2010. 1072 с.
10. Зарудна Н.Я., Кундеус О.М., Яковець Т.А. Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності: навч. посіб. Тернопіль : ТАІП, 2016. 283 с.
11. Зінченко О.В., Радіонова Н.Й., Хаустова Н.Й. Бухгалтерський облік : у схемах і таблицях : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 340 с.

12. Кононова О.С. Організація бухгалтерського обліку: навч. посіб. Дніпро: ДВНЗ ПДАБА, – Вена: Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2018. 102 с.

13. Крупка Я.Д., Задорожний З.В., Мельник Р.О. Бухгалтерський облік за національними стандартами : підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 328 с.

14. Ленз В. С. Організація бухгалтерського обліку: навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2006 – 696 с.

15. Литвин Б. М., Стельмах М. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. К.: «Хай Тек Прес», 2008. 336 с.

16. Омельницька З. Нематеріальні активи : документальне оформлення // «Бібліотека «Баланс». Практичне керівництво «Збірник первинних документів», – 2016. – №20. 112 с.

17. Пантелєв В.П., Сніжко О.С. Словник бухгалтера та аудитора.-К.: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2009. 239 с.

18. Пархоменко В. Документальне забезпечення бухгалтерського обліку. Науково- практичний журнал "Бухгалтерський облік і аудит". 2010. № 8. С. 7-11.

19. Пліса В. Й., Пліса З.П. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Київ: Каравела, 2010. 480 с.

20. Пушкар М.С., Щирба М.Т. Теорія і практика формування облікової політики: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2010. 260 с.

21. Ревизюк І.М., Калюга Є.В. Удосконалення обліку розрахунків із постачальниками. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси, 2013. № 10(4). С. 185-190.

22. Серпенінова Ю. С., Гольцова С. М., Макаренко І. О. Бухгалтерський облік: загальна теорія : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. С. Серпенінової. Суми : Університетська книга, 2015. 336 с.

23. Чацькіс Ю.Д., Гейер Е.С., Наумчук О.А., Власова Ю.О. Організація бухгалтерського обліку : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 564 с.

24. Шара Є.Ю., Соколовська-Гонтаренко І.Є. Фінансовий облік II : навч. посіб. К. : «Видавництво «Центр учбової літератури», 2016. 308 с.

25. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник. 4-ге вид., переробл і доповн. Київ : Знання, 2015. 572 с.

Важливою складовою навчального процесу вузу також є семінарські, практичні і лабораторні заняття. Їхню специфіку і місце у системі навчального процесу можна визначити такими обставинами [47]:

- на них відводиться від $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$ усього часу, що виділяється на вивчення економічних дисциплін;
- вони створюють найбільш сприятливі можливості для поглибленого вивчення економічної теорії, вироблення самостійного творчого мислення у студентів;
- вони є тією навчальною формою, з якої починається педагогічна діяльність молодих викладачів;
- їхній успіх залежить не тільки і не стільки від викладачів, скільки від студентів.

Плани семінарських, практичних і лабораторних занять, їхня тематика, рекомендована література, мета і задачі повідомляються викладачем на вступних заняттях або у методичних вказівках до дисципліни. Підготовка до таких занять може відбуватися наступним чином:

- 1) перед вивченням рекомендованої літератури, необхідно засвоїти основні питання плану занять, знання яких допомагає при читанні швидко знаходити необхідний матеріал по кожному з питань, не затримуючись на другорядному;
- 2) необхідно прочитати відповідні сторінки конспекту лекцій, розділи підручників і навчальних посібників, щоб отримати загальне уявлення про місце і значення теми у курсі вивчення;

3) потім слід проробити додаткову літературу та зробити записи за рекомендованими джерелами. Записи мають першочергове значення для самостійної роботи, вони допомагають зрозуміти побудову

підручника, що вивчається, виокремити основні положення,

прослідкувати їхню логіку. Ведення записів сприяє перетворенню

читання в активний процес, мобілізує, поряд із зоровою, і моторну пам'ять. Повноцінні записи мають відображати не тільки зміст прочитаного, але й результат розумової діяльності читача. При

виконанні записів студент може дотримуватись правила: «прочитав-

розібрався-зрозумів- записав». Основні форми записів: план (простий чи розгорнутий), виписки, тези, конспект.

4) підготовка до лабораторних занять потребує також знання і володіння технічними засобами її проведення [35].

У зв'язку зі значною складністю матеріалу, підготовку до практичних навчальних занять не можна відкладати на останній день. Напередодні корисно ще раз уважно прочитати записи лекцій і вже готовий конспект за темою занять, у разі необхідності усного виступу – ретельно його продумати.

Стосовно роботи на семінарі слід зазначити наступне. На семінарі кожний з його учасників повинен бути готовим до виступу із усіх означених у плані питань, проявляти максимальну активність при їх розгляданні. Виступ має відбуватися у вільній формі, бути переконливим і аргументованим, чого можна досягти лише за хорошого володіння матеріалом. Виступ не може

зводитися до простого переказу або читання конспекту. Той хто виступає, має проявити власне ставлення до теми виступу, висловити свою особисту думку, розуміння, обґрунтувати її та зробити правильні висновки зі сказаного. При цьому можна звертатися до записів конспекту семінару і лекції, безпосередньо до першоджерел, використовувати знання додаткової економічної літератури, факти і спостереження економічного життя тощо [35].

Навколо такого виступу можуть спалахнути суперечки, дискусії, до участі в яких повинен прагнути кожний. А для цього необхідно уважно і

критично слухати доповідача, підмічати особливості в його судженнях, помічати недоліки і можливі помилки та за необхідності, виступити, не дочекаючись заключного слова викладача. При цьому звернути увагу на

несказане доповідачем або підтримати і розвинути цікаву думку, висловлену ним.

На закінчення викладач, як керівник семінару, підводить підсумки виступів. Все, що буде сказано ним, слід обов'язково відмітити у своїх конспектах та за необхідності внести в них виправлення і доповнення.

Є можливим рекомендувати наступний оптимальний «алгоритм проведення практичних занять»:

1) пророблення теоретичного матеріалу теми заняття, проведення якого відбувається не шляхом повторної доповіді викладача, а шляхом постановки студентам значної кількості логічних питань, що слідують одне за одним

(відповіді на 2-3 питання має кожний студент, а не лише бажуючі). Таке пророблення не є марним витрачанням дорогоцінного часу, воно окупується високою ефективністю в майбутньому;

2) розв'язання вступної задачі біля дошки викликаним студентом під керівництвом викладача. При цьому викладач показує студентам, як необхідно подавати формули, робити підстановку чисел, зображувати таблиці і графіки;

3) самостійне розв'язання студентами задач, записаних викладачем на дошці або вказаних у задачнику. Викладачеві при цьому необхідно безперервно обходити всіх студентів і спостерігати за ходом розв'язання

кожним окремим студентом, давати індивідуальні вказівки в міру необхідності;

4) за виявлення загального типового утруднення, відповідні роз'яснення необхідно зробити біля дошки, перервавши на 2-3 хвилини самостійну роботу;

5) не слід стримувати роботу активних і найбільш здібних студентів, дочекаючись, поки всі розв'яжуть одну певну задачу. Їм доцільно пропонувати додаткові задачі чи розширювати вже записані на дошці;

б) необхідно наполягати на тому, щоб навіть прості задачі вирішувались методично правильно: спочатку записувались необхідні співвідношення, потім в них підставлялись би чисельні величини для послідовних розрахунків

Слід наполягати на акуратному і навіть естетичному виді зроблених записів.

Молодим, починаючим викладачам, як і студентам, іноді здається, що розв'язання задач біля дошки ефективніше, тому що вдається розв'язати більше задач, і записи у студентів залишаються повнішими. Проте, це враження помилкове. Справа не у кількості «побачених» і «прослуханих» задач, а у кількості вирішених самостійно;

7) наприкінці заняття викладач має повідомити тему наступного заняття, з тим, щоб студенти могли до нього підготуватися. Необхідно також надати домашнє завдання, якщо це передбачене методикою кафедри. У цьому випадку наступне заняття повинно розпочатися з перевірки виконання задач і, можливо, з розв'язання найтипівіших з них [35].

Практика проведення лабораторних занять у вузі достатньо установилась.

- 1) попереднє опитування (доказовість готовності). При незадовільних відповідях, студент не допускається до лабораторної роботи, проте залишається в лабораторії і повторно готується до відповіді на контрольні питання викладача. За успішної повторної здачі, якщо до кінця заняття залишається достатньо часу, викладач може допустити студента до виконання роботи, у протилежному випадку студент виконує її у додатковий час;

- 2) проведення роботи (отримання результатів експерименту, залежностей, графіків тощо). Експеримент слід проводити усвідомлено, тобто знати мету роботи, точність, з якою необхідно проводити вимірювання, уявляти собі чи правильно протікає явище;

- 3) оформлення звіту. Лабораторна робота вважається виконаною лише у тому випадку, коли звіт по ній прийнятий. Чим скоріше складено

звіт після проведення роботи, тим менше буде витрачено праці і часу на її оформлення;

4) здача результатів. Захист лабораторної роботи має відбуватися, як правило, у години, відведені на лабораторні заняття [35].

Студент може бути допущеним до наступної лабораторної роботи лише у разі, коли у нього є незахищеними не більше 2-х попередніх робіт. Студенти, які здали в установленний термін всі лабораторні роботи, можуть бути звільненими від заліку по даній дисципліні.

Проте маємо за доцільне звернути увагу молодих викладачів на деякі аспекти цього процесу:

- необхідно проявляти почуття міри при висуванні студентам вимог до знань теоретичної сторони частини курсу, що «ілюструє» лабораторна робота. Основне призначення цього виду навчання –

- придбання навиків роботи з технічними приладами (передусім, ЕОМ) з метою самому «побачити» характер протікання тих або інших процесів;

- слід особливо наполягати на попередньому знанні характеру залежностей, що будуть отримані, а також структурних схем, що забезпечують їхнє отримання;

- виникаючі у студентів незрозумілості при проведенні лабораторної роботи та проблеми з не отримуваними залежностями, студенти повинні вирішувати самі за допомогою лише вказівок викладача.

Викладачеві при цьому слід переконатися в налагодженості лабораторних приладів;

- необхідно слідкувати за тим, щоб члени студентської бригади брали на себе роль провідного бригадира не черзі, не залишаючись лише пасивними спостерігачами [35].

Активність студентів у лабораторії значно підвищиться, якщо викладач переконає їх у тому, що лабораторія для більшості студентів – єдиний спосіб простежити всі основні процеси, що зустрічаються у даному курсі.

Отже, успіх та ефективність практичних навчальних занять досягається лише наполегливою, ретельною підготовкою як викладача, так і студентів. Тому отримані знання було вирішено покласти в основу практичного заняття

для студентів II курсу (III семестр навчання) Новочорторийського державного технолого-економічного коледжу із дисципліни «Бухгалтерський облік».

Було розроблено план заняття за темою «Документація та інвентаризація».

Домінуючі принципи навчання: наочності, міцності засвоєння знань, умінь і навичок, зв'язок навчання з життям, активності і свідомості.

Домінуючі методи навчання: пояснення, навчальна дискусія, метод аналізу та розв'язання конкретних ситуацій.

Мета заняття: ознайомити студентів з відповідною документацією та правилами інвентаризації, основами економічного мислення професійного фахівця, набуття та закріплення необхідних умінь та навичок для прийняття правильних відповідних рішень щодо ведення документації та проведення інвентаризації.

Навчальна: розкрити предмет і методи економічної науки, виокремлення ролі документації та інвентаризації в сфері бухгалтерського обліку, означити місце документації та інвентаризації в системі економічних дисциплін.

Розвиваюча: набуття знань, умінь та навичок щодо використання системних знань з основних розділів дисципліни, спираючись на сучасні досягнення економічної науки.

Виховна: сприяння підтримці та формуванню науково обґрунтованого економічного світогляду.

Завдання:

1. Підготувати основні питання до виконання заняття, визначені за планом лекції з теми.

2. Виконати завдання згідно методичних рекомендацій.

Забезпечення заняття: мультимедійне обладнання, додатковий матеріал.

Основні поняття:

Хід заняття:

I. Організаційний момент.

Привітання, перевірка присутності студентів.

II. Вступний інструктаж

Актуалізація уваги. Повторення вивченого матеріалу, отриманого на лекції, за наступними дискусійними запитаннями:

1. Які вимоги ставляться до змісту та основних реквізитів документів?
2. Які основні випадки проведення інвентаризації, її значення?
3. Визначте основні відмінності різних форм бухгалтерського обліку: меморіально-ордерної, Журнал-Головна, журнально-ордерної та комп'ютерної.
4. Дайте характеристику основних способів виправлення помилок в облікових записах.

III. Поточний інструктаж.

Розв'язання проблемних завдань для контролю знань.

Завдання 1.

Нижче наведено деякі первинні документи, якими були оформлені певні господарські операції:

- «Наказ (розпорядження про прийом на роботу)» (типова форма П-1);
- «Табель обліку використання робочого часу та розрахунку заробітної плати» (типова форма П-12);
- «Акт прийняття-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів» (типова форма № ОЗ-1);
- «Видатковий касовий ордер» (типова форма № КО-2);
- «Прибутковий ордер» (типова форма № М-4);
- «Накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів» (типова форма № М-11).

Необхідно: класифікувати кожний документ за такими критеріями:

- а) за призначенням; б) за місцем складання;

а) по порядку складання; г) за ступенем автоматизації.

Завдання 2.

За даними інвентаризації, яка проведена на кінець звітного періоду,

загальна вартість запасів на складі підприємства становить 15 000 грн. Але в

бухгалтерії наявні наступні документи:

- «Товаро-транспортна накладна» про передачу запасів на комісію іншому підприємству на суму 800 грн;

- «Вантажна митна декларація» про відвантаження запасів іноземному покупцю на умовах поставки ООР (умови

ТНКОТЕРМС, за якими обов'язки продавця з поставки виконані,

після передачі запасів покупцю в погодженому місці країни імпорту) на суму 1300 грн;

- «Товаро-транспортна накладна» про одержання запасів на суму 900 грн як давальницької сировини.

Яка вартість запасів буде відображена у фінансовій звітності підприємства на кінець звітного періоду:

а) 15 000; б) 16 200; в) 13 800; г) 18 000.

Завдання 3.

За результатами обов'язкової інвентаризації виробничих запасів, проведеної підприємством перед складанням річної звітності, виявлено наступні розбіжності між фактичними даними бухгалтерського обліку:

Таблиця 3.2.1

Інструкційна картка-таблиця до завдання 3

Найменування запасів	Ціна, грн	Кількість, кг	
		за даними обліку	за даними інвентаризації
Фарба ПШ-1 червона	3-00	100	110
Фарба ПШ-1 синя	3-20	120	150
Фарба ПШ-1 зелена	3-10	175	160

За рішенням інвентаризаційної комісії нестача відбулася з вини матеріально-відповідальної особи.

Необхідно: визначити суму нестачі (надлишку) та відобразити на рахунках бухгалтерського обліку врегулювання виявлених розбіжностей.

IV. Заключний інструктаж.

Критерії оцінювання. Максимальна оцінка (27 балів) передбачає повне виконання всіх завдань згідно методичних вказівок та захист роботи:

0-8 балів – відповіді на дискусійні запитання;

0-8 балів – завдання 1;

0-8 балів – завдання 2;

0-8 балів – завдання 3.

Форма подання результатів виконаної роботи.

Виконану в електронному вигляді роботу згідно методичних рекомендацій надіслати двома файлами формату *.doc (назва файлу: Пр. роб.№.Прізвище.doc) через систему Elearn та у вигляді презентації;

Захист до роботи надіслати у вигляді презентації окремим файлом.

Термін виконання: згідно календарного плану.

Використана література:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1–25, затвержені наказом Міністерства фінансів України.
3. Бутинцев Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності «Облік і аудит». Житомир: ЖІТУ, 2000. 640 с.
4. Голов С. Ф., Костюченко В. М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практичний посібник. Київ: Лібра, 2001. 840 с.
5. Грабова Н. М. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посібник. Київ: А.С.К., 2001. 272 с.

6. Грабова Н. Н., Добровський В. Н. Бухгалтерський учет в производственных и торговых предприятиях: Учеб. пособие для студентов вузов. Київ: А.С.К., 2001. 624 с.

7. Грабова Н. М., Кривоносов Ю. Г. Облік основних господарських операцій в бухгалтерських проводках: Навч. посібник. Київ: А.С.К., 2001. 416 с.

8. Завгородний В. П. Бухгалтерский учет в Украине (с использованием национальных стандартов): Учеб. пособие для студентов вузов. Київ: А.С.К., 2001. 848 с.

9. Кирьянова З. В. Теория бухгалтерского учета: Учебник. Москва: Финансы и статистика, 1995. 192 с.

10. Кужельний М. В., Лінник В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. К.: КНЕУ, 2001. 334 с.

11. Нидлз Б. и др. Принципы бухгалтерского учета: Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. 2-е изд. Москва: Финансы и статистика, 1994. 496 с.

12. Сошко В. В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2000. 578 с.

13. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України. Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: А.С.К., 2001. 784 с.

3.2. Особливості викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» за допомогою методів наочності

Перш ніж перейти до виокремлення особливостей викладання дисципліни «Бухгалтерський облік», вважаємо за потрібне означити структуру пункту за питаннями, які будуть розглядатися далі. А саме такі:

1. Аналіз проведених занять, виведення статистичного опису занять;
2. Представлення результатів опитування серед студентів щодо якості проведених занять за методикою В. Черепанова;

3. Узагальнення особливостей викладання дисциплін економічного спрямування;

4. Виокремлення особливостей викладання економічних дисциплін у період дистанційного навчання;

5. Означення особливостей наочності та використання методів наочності у викладанні дисциплін економічного напрямку, зокрема дисципліни «Бухгалтерський облік».

Пропонуємо розглянути ці питання детальніше.

1. Аналізуючи проведені заняття із дисципліни «Бухгалтерський облік»

за темою «Документація та інвентаризація», можна сказати про те, що тема була цікавою та актуальною для студентів, спостерігався високий рівень мотивації та зацікавленості у вивченні та опрацюванні матеріалу. Під час

проведення практичного заняття студенти активно включались в навчальний

процес, були підготовленими до заняття, йшли на контакт з педагогом,

задавали уточнюючі запитання. Враження від проведених занять склалися позитивне.

Також під час проведення занять на лекційному та практичному заняттях

також спостерігалась позитивна динаміка відвідуваності.

Дані щодо організації занять та їх відвідування надані у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Статистичні відомості щодо проведених занять

Курс	II	
Група	А-41	
Кабінет	210	
Дата	06.10.2021	13.10.2021
Час	12:00-13:20	
Вид заняття	лекція	практичне
Кількість осіб	28	28
Присутні	21	23

Таким чином, виходячи із даних педагогічного спостереження та статистичних даних відвідуваності, можна сказати про те, що проведені заняття мають позитивні тенденції.

2. Було здійснено опитування студентів щодо проведених занять, дано оцінку розробленій методиці викладання дисципліни «Бухгалтерський облік» та визначено показники якості, які були вагомими для студентів.

Дане експертне оцінювання здійснювалося методом експертних оцінок, сутність якого полягає у проведенні експертами інтуїтивно-логічного аналізу розробленої методики використання методів унаочнення у викладанні дисципліни «Бухгалтерський облік» за якісними показниками та подальшим опрацюванням здобутих результатів. Такий вибір можна пояснити особливостями, притаманними даному методу, застосування кількісних методів у процесі організації, оцінювання суджень експертів та обробці результатів експертизи.

Для проведення оцінювання було взято методику В. І. Черепанова, за якою оцінювались такі показники якості, як актуальність та значущість; науковість; повнота та завершеність; реалізація основних функцій; виклад матеріалу; відповідність освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) розробленої методики із використанням методів унаочнення при вивченні дисципліни «Бухгалтерський облік».

Свою оцінку експерти виставили в індивідуальну оцінювальну картку, яка містить зміст вимог до кожного показника й шкалу його оцінювання по 10-бальній системі. Отримані у такий спосіб дані становлять сукупність оцінок, виставлених експертом за кожним показником у балах, які набувають значень від 1 до 10. На основі індивідуальних оцінок кожного експерта будується зведена таблиця, а на підставі цих оцінок будується зведена таблиця по групі, яка містить ряд кількісних оцінок експертів за кожним оцінюваним показником, їх середньоарифметичне значення, коефіцієнт вагомості показника й результати математичного опрацювання та підсумок результатів оцінювання. Результат від добутку середньоарифметичного значення

показника і коефіцієнта його вагомості відповідає рівню якості кожного показника. Сума усіх добутоків визначає оцінку розробленої методики [58].

У опитуванні взяло участь 23 студенти на платформі Google Forms для полегшення подальшого обробітку даних. Зведені показники опитування приведені у табл. 3.3.

Таблиця 3.3
Результати визначення коефіцієнтів вагомості показників якості за методикою В. І. Черепанова групи А-41 в НДАТ (НТЕФК)

Показники якості	Сумарна кількість балів	Середньо-арифметичне значення кількості балів	Коефіцієнт вагомості	Рівень якості показника
1. Актуальність та значущість розробленої методики	1012	8,8	0,16	1,41
2. Науковість	966	8,4	0,15	1,28
3. Повнота, завершеність, структурованість	1104	9,6	0,17	1,68
4. Реалізація основних функцій	989	8,6	0,16	1,34
5. Виклад матеріалу (послідовність, логічність) та оформлення (відповідність нормам, естетичність)	1127	9,8	0,18	1,75
6. Відповідність ОКХ	1127	9,8	0,18	1,75
Загальна сума	275	63,4	1	9,2

Аналіз даних таблиці 3.3. свідчить про те, що за результатами експертного оцінювання розробленої методики із використання методів унаочнення при вивченні дисципліни «Бухгалтерський облік» вагомими показниками якості стали виклад матеріалу та відповідність освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ), які набрали найбільшу кількість балів за оцінками експертів. Загальна оцінка розробленої методики за показником якості складає 9,2 балів, що вказує на досить високий рівень якості розробленої методики.

3. Узагальнюючи особливості викладання дисциплін економічного спрямування, вважаємо за потрібне сказати про те, що неможливо та недоцільно читати ідентичні курси економіки математикам, менеджерам, юристам. За наявності загальних рамок викладання кожен напрямок та кожна окрема спеціалізація потребують обліку їх індивідуальних особливостей, які пов'язані з вихідним рівнем знань студентів, з організаційними особливостями факультетів та загальним змістом спеціалізації, що визначає мотивацію студентів щодо курсів мікро- та макроекономіки.

Навчальні дисципліни економічного спрямування повинні викладатися не тільки як теорія, а також відображати елементи економічної практики, щоб отримані знання можна було застосувати в реальному житті. У учнів це викликає інтерес до предмета і сприяє освоєнню теоретичного матеріалу.

Економіка – це наука, яка оперує кількісно вимірюваними величинами (економічними показниками) та функціональними зв'язками між ними (розрахунковими формулами та економічними законами), тому у викладанні економіки поряд з вербальним викладом предмета необхідно використовувати математичний апарат, який дозволяє точно та компактно викладати положення економічної теорії, формулювати її поняття та висновки.

Самостійна робота має включати виконання різноманітних домашніх завдань. Крім стандартних завдань – написання рефератів та есе з економічних проблем, відповідей на відкриті питання, завдання можуть бути присвячені вирішенню завдань, пошуку та аналізу статистичних даних, написання

програм, а також використання математичних та економічних пакетів прикладних програм [17].

Приклади можливих завдань (у порядку ускладнення):

- знайти в Інтернеті структуру видатків та доходів державних бюджетів для кількох показових країн, подати у вигляді діаграми та проаналізувати;
- написати програму, яка запитує у користувача вихідні дані – темп зростання державних витрат (або їх частку у ВВП), темпи зростання грошової маси, податкові ставки – та видає темп інфляції, рівень безробіття та інші макроекономічні показники;
- визначити, чи існує кореляція між часткою державних витрат ВВП і темпами економічного зростання, побудувати рівняння регресії, визначити параметри.

Широко використовуються у викладанні економіки графіки та функції.

Поняття функції чи функціональної залежності – це одне з основних математичних понять, з допомогою яких моделюються взаємозв'язок між різними величинами, наприклад, як ціна будь-якого товару і величина попиту цей товар; прибуток фірми та обсяг виробництва цієї фірми; інфляція та безробіття; витрати ресурсів та обсяг випуску продукції; розмір кредиту, виданого банком і плата за його використання тощо. Таким чином, всі економічні величини існують не ізольовано один від одного, а навпаки, вони пов'язані між собою певним чином – функціонально [17].

Ще один широко застосовуваний у викладанні економіки – диференціальне обчислення. Базовим завданням економічного аналізу вивчення зв'язків економічних величин, записаних як функції. У якому напрямі зміниться дохід держави зі збільшенням податків чи запровадження імпортних мит? Чи збільшиться чи зменшиться виручка фірми при підвищенні ціни на її продукцію? У якій пропорції додаткове обладнання може замінити працівників, що вибувають? Для вирішення подібних завдань повинні бути

побудовані функції зв'язку змінних, що входять до них, які потім вивчаються за допомогою методів диференціального обчислення.

В економіці дуже часто потрібно знайти найкраще чи оптимальне значення показника: найвищу продуктивність праці, максимальний прибуток, максимальний випуск, мінімальні витрати тощо. Кожен такий показник є функцією від однієї чи кількох аргументів. Наприклад, випуск можна розглядати як функцію витрат праці та капіталу (як і робиться у виробничих функціях). Таким чином, знаходження оптимального значення показника зводиться до знаходження екстремуму (максимум або мінімум) функції. Такі завдання породжують клас екстремальних завдань економіки, вирішення яких потребує використання методів диференціального обчислення.

У викладанні економіки часто користуються таким математичним апаратом як економічна модель. Прикладами економічних моделей є моделі споживчого вибору, моделі фірми, моделі економічного зростання, моделі рівноваги на товарних, факторних та фінансових ринках та багато інших.

Необхідні складові елементи для побудови моделі – відсотки, прогресії, похідні, інтеграли, диференціальні рівняння [17].

Методика викладу матеріалу може бути побудована таким чином, що студенти одержують необхідні відомості з предметної галузі та основні формули для проведення розрахунків. Практичні завдання представлені у формі текстових завдань, що описують конкретні ситуації, для дослідження яких потрібно записати математичне формулювання завдання, потім знайти її рішення та проаналізувати отримане рішення. Як правило, на кожне заняття виносяться дві-три проблемні ситуації, для дослідження яких залучається вивчений матеріал. Такі завдання можуть бути запропоновані студентам у формі індивідуальних завдань, причому для знаходження рішень залучається комп'ютер. Прикладом такого завдання є моделювання роботи страхової компанії протягом певного періоду. Модель враховує потоки клієнтів та знижки клієнтам, які повторно укладають договори страхування, виплату

податків, взяття та повернення кредиту, витрати на рекламу діяльність та деякі інші фактори.

Ці та інші завдання вимагають побудови досить складних моделей у вигляді систем різницевих рівнянь, в основі яких лежать добре відомі рекурентні формули арифметичної та геометричної прогресій. Результати рішення зазначених завдань оформлюються як доповіді, які заслуховуються на заняттях.

Таким чином, для успішного викладання економіки університету необхідно застосовувати завдання різного рівня складності: від найпростіших до олімпіадних.

4. Переходячи до питання особливостей викладання економічних дисциплін у період дистанційного навчання, необхідно сказати про те, що дистанційне навчання – це цілеспрямована та контрольована інтенсивна

самостійна робота учня, який може навчатися у зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання та узгоджену можливість контакту з викладачем з електронної та звичайної поштою, а також очно. Дистанційне навчання у системі економічних

наук виділяється серед інших навчальних курсів декількома важливими особливостями.

По-перше, наявність великого обсягу теоретичного та навчального практикуму. Збільшення частки самостійної роботи потребує створення спеціалізованого навчально-методичного забезпечення: віртуальні лабораторії, експериментальні та обчислювальні комплекси віддаленого доступу, комп'ютерні тренажери, які дозволяють здійснювати навчальний практикум на відстані.

По-друге, пошук та аналіз великого обсягу статистичного матеріалу, можливість вибору необхідних статистичних даних для більш глибокого вивчення економічних явищ та процесів. Особливо це стосується виконання курсових робіт та інших форм звітності студентів-засишників.

До особливостей викладання економічних дисциплін слід додати загальні особливості дистанційного навчання, зумовлені комунікаційними факторами та опосередкованим характером педагогічного спілкування, які відіграють визначальну роль у досягненні освітніх цілей.

Це висуває певні вимоги до зміни навчальної моделі, формування якісно нової системи управління освітнім процесом, побудови нової моделі студента, яка існує в умовах інформаційного суспільства, що формується. Відмінні властивості та технології дистанційного навчання виявляються у варіативності освітніх програм, гнучкості навчальних планів. Це задає певні вимоги до системи дистанційного навчання, навчально-методичного забезпечення освітніх програм.

Таким чином, специфіка економічних дисциплін висуває особливі вимоги до методики їх подання за дистанційною технологією.

5. Щодо питання особливостей наочності та використання методів наочності у викладанні дисциплін економічного напрямку, можемо сказати про те, що у ході підготовки до занять дисципліни «Бухгалтерський облік» було використано ілюстративний матеріал (7 рисунків та таблиць) та роботу з додатковими видами оформлення документів бухгалтерського обліку.

Аналізуючи матеріал, який було розглянуто, систематизовано та опрацьовано для створення матеріалу занять із дисципліни «Бухгалтерський облік», можна сказати про те, що серед усіх методів унаочнення, представлених у педагогіці, особливої уваги для дисциплін економічного спрямування потребує використання параграфематичної наочності.

Параграфематична наочність – це така наукова наочність, яка представлена паралінгвістично, тобто графіками, таблицями, діаграмами тощо. Вона виконує в тексті такі функції: пояснює текст, ілюструє матеріал, що міститься в ньому, доповнює і розширює змістовний компонент [39, с. 63].

В. І. Загвязинський вважає, що у етапі переходу до абстрактних понять необхідні такі засоби наочності, як схеми, графіки, символи. Даний автор

називає цей вид наочності абстрактно-символічним і вважає його важливим для розуміння сутності та динаміки процесів, що вивчаються [19, с. 44-45].

Є. І. Пасов називає цей тип наочності «знаковими засобами» до яких відносить схеми; цифри, дати; діаграми; ідеограми; моделі економічних зразків; оперативні схеми; функціональні опори та ін. [40, с. 32].

Загалом грамотно представлена параграфематична наочність допомагає навчальній книзі виконувати свої головні функції, а саме: інформаційну, пізнавальну, виховну, трансформаційну, систематизуючу, самоосвітню, міждисциплінарну, організуючу [5, с. 38-40].

Параграфематика застосовується для ілюстрації наукових досліджень. Так, дослідження дидактичної ілюстрації підтверджується використанням розподілу засобів параграфематики у настановах у літературі 18 століття [54].

Проведені спостереження показують, що викладачі недостатньо використовують параграфематичні засоби, хоча параграфематика допомагає вирішувати важливі завдання навчального процесу у контексті вивчення дисциплін економічного спрямування.

Параграфематична наочність у вивченні економіки може використовуватися, з одного боку, для грамотної інтерпретації схем, таблиць тощо, а з іншого – як практичні прийоми вивчення лексичного та граматичного матеріалу, розвиваючи тим самим лінгвістичну, а потім мовленнєву компетенції, що є важливим атрибутом сучасних компетенцій м'яких навичок (soft skills), а саме комунікативних навичок, та мовної культури як такої.

Аналіз навчальних посібників показав, що параграфематична наочність застосовується авторами як і у тренувальних, так і у комунікативних заняттях; для розвитку професійних навичок та мовних умінь у всіх видах діяльності.

Студенти виконують такі завдання з інтересом, що сприяє посиленню мотивації продуктивної та репродуктивної діяльності. Подібні вправи приносять користь і в тому, що студенти вчаться самі створювати параграфематичну наочність – будувати графіки, діаграми, таблиці тощо, а це сприяє розвитку їхньої дослідницької компетенції [37].

Підсумовуючи вищесказане, хотілося б привернути увагу педагогів до використання на заняттях з економічних дисциплін параграфематичної наочності. Цей тип наочності важливий всім рівнів вищої освіти – бакалаврів, магістрів, аспірантів, оскільки дає можливість, по-перше, розвивати дослідницьку компетенцію, а по-друге – сприяє розвитку навичок і умінь, з допомогою яких здійснюється професійна та мовна діяльність. Завдання, засновані на параграфематичній наочності, розвивають мислення учнів, викликають інтерес до матеріалу, що вивчається, підвищують мотивацію вивчення економіки, особливо дисципліни «Бухгалтерський облік».

Висновки до третього розділу

Отже, спеціалізація студентів факультету впливає на форми аудиторної та самостійної роботи, поточного та підсумкового контролю; на методичне забезпечення курсу. При цьому дисципліни мають використовувати практичний інструментарій, не обмежуючись теоретичним матеріалом.

На основі проведеного емпіричного дослідження методики із використання методів унаочнення при вивченні дисципліни «Бухгалтерський облік» можна сказати про те, що розроблена методика має позитивні тенденції із використання. Вагомими показниками якості стали виклад матеріалу та відповідність освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ), а загальна оцінка розробленої методики за показником якості складає 9,2 балів, що вказує на високий рівень якості розробленої методики.

Визначено, що особливістю використання методів наочності в економічних науках є присутність параграфематичної наочності – невербальних засобів у вигляді схем, діаграм, таблиць, графіків та ін. Параграфематика цікава студентам, використання її у вправах дозволяє підвищити мотивацію учнів, дає найкращі результати у засвоєнні всіх видів економічної діяльності. Аналіз підручників демонструє необхідність та важливість застосування параграфематики у навчальному процесі.

ВИСНОВКИ

У ході роботи над дипломною роботою було досягнуто відповідних завдань магістерської роботи, що виражені у наступному.

1. Визначено, що серед особливостей сучасної системи підготовки фахівців економічного профілю у вищій освіті визначено передове значення щодо формування сучасного економічного мислення. Воно являє собою поєднання знань про порядок економічної реальності, усвідомлення свого місця в ній, норм цивілізованої економічної поведінки, економічної культури та розвитку навичок відповідної економічної діяльності.

Існують об'єктивні труднощі в оволодінні сучасною економічною культурою та ринковим мисленням, ринкові відносини вимагають від людей нового рівня економічних знань та врахування національних цінностей, більш досконалого вивчення впливу «людського фактору» на економіку.

Методика викладання економічних дисциплін представляє сукупність взаємопов'язаних засобів, методів, форм навчання економічних наук. Особливістю методики викладання економічних дисциплін є широке залучення даних статистики, фактів і цифр, що дозволяють розкрити не тільки окремі сторони економічних процесів і явищ, а й виробити для студентів правила поведінки в умовах ринкової економіки.

2. Серед форм навчального процесу у викладанні економічних наук загальноживаними є лекції, самостійна робота, семінарські заняття, консультації, заліки, іспити і різні форми позакласної роботи.

Щодо форм дистанційного навчання у ЗВО виділяють кейс-технологію, ТВ-технологію та мережеву технологію, серед яких електронне навчання займає передову позицію.

Основні методи під дистанційного навчання підпорядковуються розподілу за критеріями способу комунікації викладачів та студентів і форми співпраці, і тільки їх гармонійне поєднання відповідатиме засадам компетентнісної підготовки майбутнього фахівця економічного профілю.

3. Було проаналізовано робочий навчальний план дисципліни «Бухгалтерський облік», який входить до циклу загальної підготовки. На вивчення дисципліни передбачено 90 годин (3 кредити ECTS), що включають в себе 11 тем. Дисципліна викладається на II курсі – III та IV семестри навчання – та завершується складанням іспиту.

Також було виведено відповідну шкалу проведення оцінювання та контролю за успішністю студентів по дисципліні, яка передбачає оцінювання за трьома модулями у ході котрих проводяться 11 лекційних та практичних занять, наприкінці курсу студенти складають іспит із дисципліни.

4. Досліджено, що трактування поняття «наочність» отримало глумачення з точки зору психології, філософії, педагогіки й стало різноплановим у розумінні науковців. Визначено, що наочність – це один з головних дидактичних принципів у навчально-виховному процесі вивчення економічних дисциплін, який сприяє формуванню уявлень, що правильно відображають об'єктивну реальність. Використання різних видів наочності активізує пізнавальну діяльність учнів, але тільки комплексне їх застосування дає позитивні результати під час навчання дисциплін економічного спрямування.

5. Було розроблено та проведено заняття для студентів II курсу (III семестр навчання) групи А-41 Новочортківського державного технологіко-економічного коледжу із дисципліни «Бухгалтерський облік».

Лекційне та практичне заняття були присвячені вивченню теми «Документація та інвентаризація» у відповідності до графіку навчання та навчального плану підготовки здобувачами кваліфікації молодшого бакалавра (спеціаліста), студентами галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 071 «Облік і оподаткування».

На основі проведеного спостереження, обробітку статистичного звіту відвідуваності та аналізу анкетування студентів групи щодо визначення коефіцієнтів вагомості показників якості методики із використання методів унаочнення при вивченні дисципліни «Бухгалтерський облік» можна сказати

про те, що розроблена методика має позитивні тенденції із використання. Вагомими показниками якості стали виклад матеріалу та відповідність освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ), а загальна оцінка розробленої

методики за показником якості складає 9,2 балів, що вказує на високий рівень якості розробленої методики.

6. Визначено, що спеціалізація студентів факультету впливає не тільки на повноту та структуру курсу економіки, але також на форми аудиторної та самостійної роботи, поточного та підсумкового контролю і на методичне забезпечення курсу загалом. При цьому дисципліни мають використовувати практичний інструментарій, не обмежуючись теоретичним матеріалом.

Особливістю методів наочності в економіці є присутність параграфематичної наочності – це невербальні засоби, які є опорами для точного розуміння інформації у вигляді схем, діаграм, таблиць, графіків та ін.

Параграфематика цікава студентам, використання її у вправах дозволяє підвищити мотивацію учнів, дає найкращі результати у засвоєнні всіх видів економічної діяльності. Аналіз підручників демонструє необхідність та важливість застосування параграфематики у навчальному процесі.

Таким чином, обрана тема магістерського дослідження довела свою актуальність та значущість у сьогоденні. Вважаємо, що використання методів унаочнення у дисциплінах економічного спрямування хоча і посідають важливе місце серед загальної бази методів педагогічної науки, однак визначення особливостей їх використання до сих пір висвітлено недостатньо у передовій педагогічній літературі та фахових виданнях із економічної освіти, тому вважаємо цей напрям перспективним для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економіки : навчально-методичний посібник. Київ: КНЕУ, 1998. 280 с.
2. Аксьонова О. В. Методика викладання економічних дисциплін : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2006. 708 с.
3. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи; модульне навчання. Київ, 1993. 354 с.
4. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій: модульне навчання. Київ, 2003. 557 с.
5. Антонова С. Г., Тюрина Л. Г. Современная книга. Москва. Агентство «Издательский сервис», 2001. 288 с.
6. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе. Москва: Вышш. шк., 1974. 384 с.
7. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе: научное издание. Москва: Просвещение, 1985. 208 с.
8. Балягіна І. А., Богорад М. А. Методика викладання економіки : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ: КНЕУ, 2003. 341 с.
9. Бершгаудский А. Н., Красовский И. Е. Дистанционное образование на базе новых информационных технологий. Учебное пособие. Пенза: Издательство ПГТУ, 2014. 54 с.
10. Блощинський І. Г. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній Науковій літературі. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. вип.3. 2015.
11. Вербило О. Ф. Теоретичні основи навчання економічних дисциплін. Київ: Вища школа, 1995. 167 с.
12. Вишнівський В. В., Гніденко М. П., Гайдур Г. І., Ільїн О. О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів. Навчальний посібник. Київ: ДУТ, 2014. 140 с.

13. Вівчицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ: ЦУЛ, 2003. 316 с.

14. Воякова Н. П. Педагогіка: посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ: Академія, 2001. 675 с.

15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.

16. Грицуленко С. І., Потапова-Сінько Н. Ю., Гарбєра К. М. Методика викладання економічних дисциплін : навчальний посібник для студентів вищ. навч. закл. Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 224 с.

17. Доу Ш. Математика в экономической теории: исторический и методологический анализ. Вопросы экономики. 2006. №7. С. 53-72.

18. Дрижун И. Л. Технические средства обучения химии. Москва: Высш. школа, 1989. 175 с.

19. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 192 с.

20. Евплова Е. В. Как сделать преподавание экономики интересным (на примере изучения дисциплины «Прикладная экономика»)? Экономика образования. 2012. № 2. С. 99–105.

21. Евплова Е. В. Формирование качеств личностной конкурентоспособности будущего специалиста в условиях конкурентной учебной среды. Инновационные процессы в воспитании, обучении и развитии подрастающего поколения: сб. науч. трудов: в 3 т. Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2010. Т. 3. С. 332–347.

22. Евплова Е. В. Формы, методы и средства формирования конкурентоспособности будущих педагогов профессионального обучения. Общество: социология, психология, педагогика. Краснодар: ООО Издательский дом «ХОРС», 2011. С. 224–228.

23. Евплова Е. В. Экономическое образование: чему и как учить? Известия Южного Федерального университета. 2013. № 4. С. 26–35.

24. Евплова Е. В., Тубер И. И. Методика преподавания экономических дисциплин: учебно-методическое пособие. Челябинск, 2015. 108 с.

25. Жевакина Н. В. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Луганськ, 2009. 23 с.

26. Зайченко Т. П. Основы дистанционного обучения: теоретико-практический базис: учебное пособие. Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2014. 167 с.

27. Ковальчук Р. О. Активізація навчання в економічній освіті. Київ: КНЕУ, 1999. 128 с.

28. Кожевников Н.В. Методика подготовки лекции. Київ, 1988. 302 с.

29. Козаков В. А. Вища освіта в Україні та у світі: проблема цілей та їх реалізації. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України: Монографія. Київ: «Академія». 2019. 192 с.

30. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. Москва: Педагогика, 1982. Т. 1 1982. 656 с.

31. Кузмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навчальн. посіб. Київ: Знання, 2005. 486 с.

32. Кузовенко О. Е. Компетентностно-ориентированная экономическая подготовка будущих педагогов в образовательном процессе вуза. Наша новая школа – путь к культуре граждан и развитию общества: науч.-попул. изд. в 6 т. Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2011. Т. 3: Подготовка и повышение квалификации педагогов. С. 223–311.

33. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання. Умови застосування. Дистанційний курс: навч. метод. посіб. Харків. 2002. 320 с.

34. Липчиу Н. В. Методика преподавания экономических дисциплин: курс лекций. Краснодар: КубГАУ, 2015. 62 с.

35. Ловінська Л. Г., Жилкіна Л. В., Голенко О. М. та ін. Бухгалтерський облік: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2002. 370 с.

36. Малафійк І. В. Дидактика новітньої школи: Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 632 с.

37. Митусова О. А. Параграфематическая наглядность в контексте лингводидактики. Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» 2014. № 6. URL: <http://naukovedenie.ru/PDF/32PVN614.pdf>

38. Навчальний план дисципліни «Бухгалтерський облік». Новочорторійський технологічно-економічний фаховий коледж. 2019.

39. Особенности восприятия информации взрослыми людьми / Под ред. Сухобеской Р. С. Ленинград: НИИ ОВВ АПН СССР, 1975. 78 с.

40. Пассов Е. И. Терминосистема методики, или как мы говорим и пишем. Санкт-Петербург: «Златоуст», 2009. 124 с.

41. Розуменко А. Знаково-символьна наочність як засіб засвоєння геометричних знань. Математика в школі. 1999. № 1. С. 26–27.

42. Романюк А. А. Використання наочності у навчальному процесі початкової школи. «Young Scientist». № 10 (50). 2017. С. 534-538.

43. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. Київ: Грамота, 2013. 504 с.

44. Сергиенко И. В. Моделирование дистанционного образования, как системы интегрированных обучающих технологий: Дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 Ижевск. 2005. 396 с.

45. Сергиенко И. В. Дидактический подход к реализации дистанционного обучения. Инновации в образовании. 2015. №1. 29-39 с.

46. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр "Академия", 2013. 576 с.

47. Совершенствование форм и методов преподавания политической экономии / под ред. М. М. Макаренко. Москва, 1976. 423 с.

48. Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вишній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук.: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ., 2002. 48 с.

49. Тимошенко М. М., Можарівська І. М. Організація та методика викладання дисциплін економічних спеціальностей. Професійно-прикладні дидактики. Міжнародний науковий журнал, 2016. Випуск 1. С. 159-167. URL:

<http://188.190.33.55:7980/jspui/bitstream/123456789/601/1/PPD-1-23.pdf>

50. Тютюгина С. Г. Организация дистанционного обучения в образовательном учреждении: методическое пособие. Ковров: КГТА, 2015. 140 с.

51. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: в 6 т. Москва: Педагогика, 1989. Т. 3. 1989. 510 с.

52. Федоренко В. Г., Куліков П. М., Федоренко С. В., Ринкова економіка: теоретичні основи генезису: монографія. Київ: ГОВ "ДКС центр". 2016.

53. Федоренко В. Г., Федоренко С. В. Економічна освіта України в інтеграційно-новітніх різномірівневих системах. Економіка та держава № 2/2017. с. 4-6.

54. Федотова О. Д., Латун В. В., Цивненко С. Н. Дидактические иллюстрации XVIII века как инструмент создания новой коммуникативной стратегии (на примере педагогических текстов по проблеме безопасности). Москва: «Науковедение», 2014. № 3 (22). URL: <http://naukovedenit.ru/PDF/107PVN114.pdf>

55. Фіцула М. М. Педагогіка: Навч. пос. для студентів вищих пед. закладів освіти. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2013. 232 с.

56. Фридман Л. М. Наглядность и моделирование в обучении. Москва: Знание, 1984. 80 с.

57. Харламов И. Ф. Педагогика. Москва: Гардарика, 1999. 520 с.

58. Черепанов В.С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях. – М.: Педагогика, 1989. – 152 с.

59. Щукина Г.И. Наследие педагогов-ученых прошлого: (1908–1994) URL:

http://pedagogika-cultura.narod.ru/private/Articles/N_2/Plashkova.htm

60. Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference «MODERN PROBLEMS OF GLOBALIZATION PROCESSES IN THE WORLD ECONOMY». Editorial board Nataliia Kovalenko, Volodymyr Zhavoronkov and others. Kyiv: NAU, 2021. 391 p.

61. Becker W.E. Teaching Economics at the Start of the 21st Century: Still Chalk-and-Talk. URL:

<http://www.deepdyve.com/lp/americaneconomic-association/teaching-economics-at-the-start-ofthe-21st-century-still-chalk-and-LVVYpRfWZM>

ДОДАТКИ

Додаток А

ТЕМА 3. ДОКУМЕНТАЦІЯ ТА ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ

3.1. Документація як спосіб первинного відображення об'єктів бухгалтерського обліку (Первинне спостереження та облікові документи)

Бухгалтерський облік здійснює суцільне й безперервне спостереження за господарськими процесами і відображає його в документах, які складають на кожну господарську операцію.

Будь-яка господарська діяльність відображається в бухгалтерському обліку способом суцільного і безперервного документування всіх господарських операцій, які здійснюються на підприємстві. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996–XIV, затверджений 16.07.99 р. та «Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку», затверджене наказом МФУ № 88 від 24 травня 1995 р. визначають порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку та вимоги щодо складання документів. Відображення об'єктів обліку у первинних бухгалтерських документах називається документацією.

Документ – це безперечне письмове свідчення про здійснення господарської операції або письмове розпорядження на право її здійснення. Термін «документ» походить від латинського *documentum* і буквально означає свідцтво, доказ. У теорії і практиці під документом розуміють матеріальний носій, на якому зафіксована інформація за допомогою різних засобів і способів.

Бухгалтерський документ – це документ певної форми і змісту, що містить інформацію про господарську операцію та юридично підтверджує факт її здійснення або розпорядження на право її проведення.

Первинний документ – це документ, який складено безпосередньо в процесі ведення господарської операції або відразу після її завершення. Дані первинних бухгалтерських документів є основою первинної облікової інформації, а первинна документація – першим етапом облікового процесу.

Зведений обліковий документ – це документ, складений на підставі декількох первинних документів для використання їх для контролю та впорядкування оброблення даних.

Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені на паперових або машинних носіях і повинні мати такі обов'язкові реквізити:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання;
- назву підприємства, від імені якого складено документ;
- зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;
- посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції та правильність її оформлення;
- особисті підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Залежно від характеру операцій і технології опрацювання облікової інформації до первинних документів можуть бути внесені й інші додаткові реквізити: ідентифікаційний код підприємства; номер документа; підстава для здійснення операцій; дані про документ, що засвідчує особу одержувача, тощо.

Документи складаються на бланках типових форм, затверджених Державним комітетом статистики України, а також на бланках спеціалізованих форм, затверджених міністерствами та відомствами України, або виготовлених самостійно бланках, які повинні обов'язково містити реквізити типових або спеціалізованих форм. Нижче наведено перелік типових

форм які використовують на підприємствах України для документації господарських явищ і процесів (табл. 3.1.1)

Головною складовою документа є інформація. Інформація може бути недокументальною – не закріпленою, та документальною – закріпленою на відповідному носії (папері, магнітній стрічці, дискеті, лазерному диску тощо), який призначений для її зберігання та передавання в просторі та часі.

Матеріальний об'єкт, спеціально призначений для запису, зберігання та передачі інформації, називають матеріальним носієм або носієм інформації.

Таблиця 3.1.1

Перелік типових форм, що їх використовують для первинної документації господарських явищ і процесів на підприємствах України

Код форми	Назва форми
1) Облік особового складу підприємства	
Ф № П-1	Наказ (розпорядження) про прийняття на роботу
Ф № П-2	Особова картка
Ф № П-5	Наказ (розпорядження) про переведення на іншу роботу
Ф № П-6	Наказ (розпорядження) про надання відпустки
Ф № П-8	Наказ (розпорядження) про припинення трудової угоди
Ф № П-13	Табель обліку використання робочого часу
2) Облік нарахування та виплати заробітної плати	
Ф № П-49	Розрахунково-платіжна відомість
Ф № П-51	Розрахункова відомість
Ф № П-54	Особовий рахунок
3) Облік касових операцій	
Ф № КО-1	Прибутковий касовий ордер
Ф № КО-2	Видатковий касовий ордер
Ф № КО-3	Журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів
Ф № КО-4	Касова книга

Продовження таблиці 3.1.1

4) Облік розрахунків із підзвітними особами

Ф № 807 Авансовий звіт

5) Облік банківських операцій

Ф № 869 Рахунок-фактура

код 040 1001 Платіжна вимога

код 040 1002 Платіжне доручення

код 040 1003 Зведене платіжне доручення

код 040 1004 Заява про відмову від акцепту

код 040 1007 Реєстр чеків

код 040 1008 Зведена вимога

6) Облік матеріалів

Ф № М-1 Журнал обліку вантажів, що надійшли

Ф № М-2 Доручення

Ф № М-2а Акт списання бланків доручень

Ф № М-3 Журнал реєстрації виданих доручень

Ф № М-4 Прибутковий ордер

Ф № М-7 Акт приймання матеріалів

Ф № М-8 Лімітно-забірна картка (на одне найменування матеріалу та багаторазовий відпуск)

Ф № М-9 Лімітно-забірна картка (для багаторазового відпуску двох-п'яти найменувань матеріалів)

Ф № М-10 Акт-вимога на заміну (додатковий відпуск) матеріалів

Ф № М-11 Накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів

Ф № М-12 Картка складського обліку матеріалів

Ф № М-13 Реєстр приймання-здачі документів

Ф № М-14 Відомість обліку залишків матеріалів на складі

Ф № М-15 Акт про прийняття устаткування

Продовження таблиці 3.1.1

Ф № М-15а	Акт прийняття-передавання устаткування до монтажу
Ф № М-16	Матеріальний ярлик
Ф № М-17	Акт № __ про виявлені дефекти устаткування
Ф № М-18	Сигнальна довідка про відхилення фактичного залишку матеріалів від визначених норм запасу
Ф № М-19	Матеріальний звіт
Ф № М-21	Інвентаризаційний опис
Ф № М-22	Акт № __ на списання матеріалів відкритого зберігання
Ф № М-23	Акт № __ про витрату давальницьких матеріалів
Ф № М-26	Картка обліку устаткування для встановлення
Ф № М-28	Лімітно-забірна картка № __ для будівельних організацій
Ф № М-28а	Лімітно-забірна картка № __
7) Облік малоцінних і швидкозношуваних предметів	
Ф № МШ-1	Відомість про поповнення (вилучення) постійного запасу інструментів
Ф № МШ-2	Картка обліку малоцінних і швидкозношуваних предметів
Ф № МШ-4	Акт вибуття малоцінних і швидкозношуваних предметів
Ф № МШ-5	Акт на списання інструментів (пристосувань) та обмін їх на придбані для використання
Ф № МШ-6	Особиста картка спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристосувань
Ф № МШ-7	Відомість обліку (повернення) спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристосувань
Ф № МШ-8	Акт на списання малоцінних та швидкозношуваних предметів

Продовження таблиці 3.1.1

8) Облік основних засобів

Ф № 03-1	Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів
Ф № 03-2	Акти приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів
Ф № 03-3	Акт на списання основних засобів
Ф № 03-4	Акт на списання автотранспортних засобів
Ф № 03-5	Акт №__ про встановлення, пуск та демонтаж будівельної техніки
Ф № 03-6	Інвентарна картка обліку основних засобів
Ф № 03-7	Опис інвентарних карток обліку основних засобів
Ф № 03-8	Картка обліку руху основних засобів
Ф № 03-9	Інвентарний список основних засобів
Ф № 03-14	Розрахунок амортизації основних засобів (для промислових підприємств)
Ф № 03-15	Розрахунок амортизації основних засобів (для будівельних організацій)
Ф № 03-16	Розрахунок амортизації автотранспорту

3.2. Класифікація документів

Бухгалтерські документи, що використовуються для оформлення господарських операцій, на практиці класифікують за різними ознаками: за ступенем узагальнення господарських операцій; за способом використання; за місцем складання; за призначенням; за характером задокументованих операцій; за кількістю позицій (записів); за технікою складання та опрацювання (рис. 3.2.1).

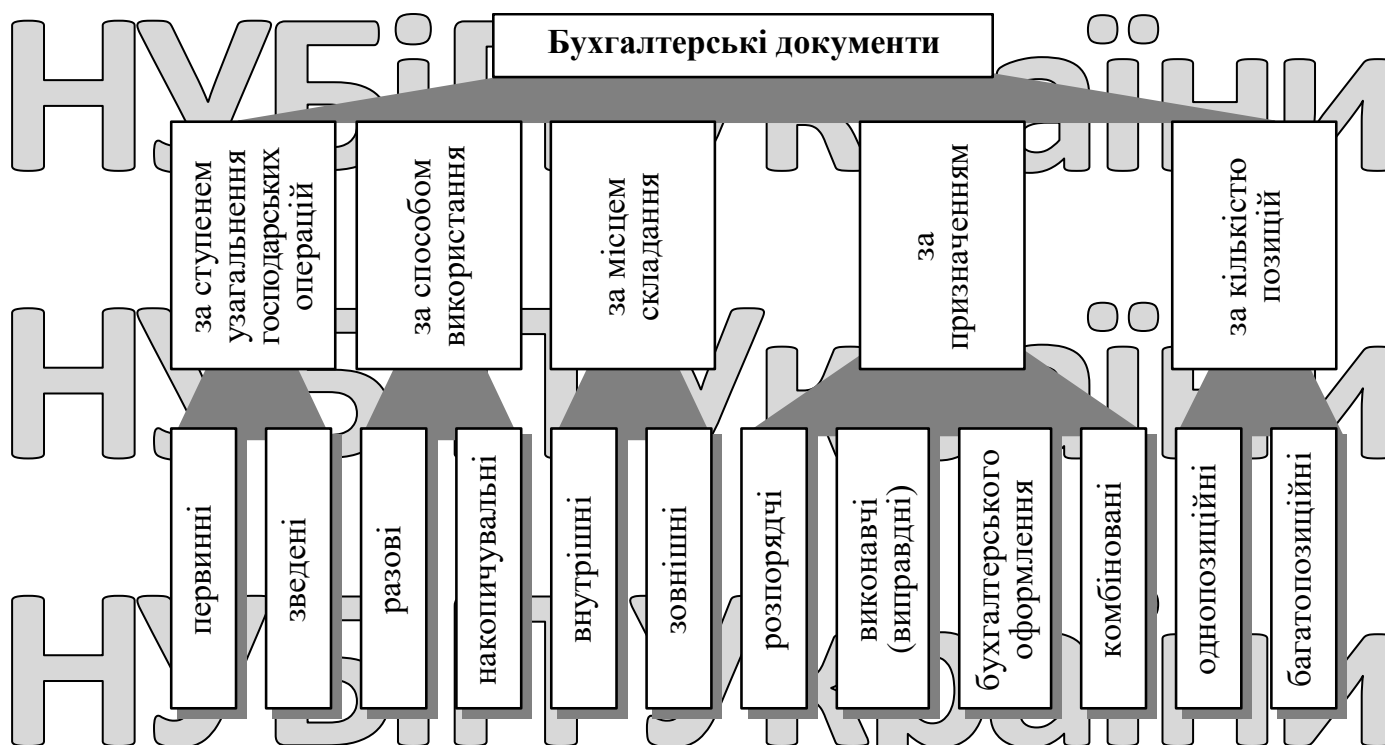

Рис. 3.2.1. Класифікація бухгалтерських документів

За ступенем узагальнення господарських операцій документи поділяються на первинні і зведені. Первинні документи складають в момент здійснення господарської операції або відразу після її здійснення. Прикладом первинних документів є прибуткові й видаткові касові ордери, накладні, приймальні квитанції, вимоги, наряди тощо. Зведені документи складають на підставі первинних документів, вони узагальнюють господарські операції, які вже зафіксовані в первинних документах. Прикладом зведених документів є звіти касира, звіти про рух виробничих запасів, авансові звіти та ін. Застосування в обліку зведених документів значно зменшує обсяг облікових записів на синтетичних та аналітичних рахунках.

За способом використання документи поділяють на разові та накопичувальні. Разові документи використовують для оформлення кожної господарської операції в момент її здійснення (вимоги, накладні, акти, чеки, касові ордери, приймальні квитанції тощо). Накопичувальні документи використовуються для відображення протягом тижня, декади, місяця однорідних господарських операцій відповідно до їх здійснення (лімітно-забірні картки, особисті картки працівників, бригадні наряди, відомості випуску готової продукції).

За місцем складання документи поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні – це такі документи, які складають на самому підприємстві (вимоги, прибуткові ордери, звіти матеріально відповідальних осіб та ін.). Зовнішні – це такі документи, які надходять від інших підприємств і організацій (рахунки-фактури, платіжні вимоги, платіжні доручення тощо).

За призначенням бухгалтерські документи поділяються на розпорядчі, виконавчі (виправдні), бухгалтерського оформлення і комбіновані.

До розпорядчих відносять документи, які містять розпорядження на здійснення певної господарської операції. До них належать накази, письмові розпорядження, доручення, чеки на одержання грошових коштів у банку тощо. Розпорядчі документи не підтверджують факту здійснення операцій, тому не можуть бути підставою для облікових записів.

Виконавчими (виправдними) називають документи, які підтверджують факт здійснення господарської операції. Наприклад, виписки банку з поточного рахунка, прибутковий ордер, акти, квитанції, авансові звіти та ін.

Документи бухгалтерського оформлення складаються працівниками бухгалтерії на підставі виконавчих та розпорядчих документів для підготовки облікових записів. До них належать бухгалтерські довідки, групувальні та розробні таблиці, відомості нарахування амортизації, розподілу загальновиrobничих витрат, звітні калькуляції тощо.

На практиці документи часто поєднують у собі ознаки всіх перелічених вище документів (розпорядчих, виконавчих і бухгалтерського оформлення), тому їх називають комбінованими. Прикладом комбінованих документів є прибуткові та видаткові касові ордери, акти на заміну матеріалів, лімітно-забірні картки, наряди на виконання робіт та ін.

Суттєве значення має побудова первинних документів за кількістю позицій, тобто кількістю рядків. За цією ознакою документи поділяються на однорядкові (однопозиційні) та багаторядкові (багатопозиційні).

За способом складання документи поділяються на документи, що складаються вручну, і документи, що складаються за допомогою ЕОМ.

3.3. Порядок прийняття, перевірки та обробки документів

Після того як документи складено на місцях або прийнято від сторонніх організацій, вони потрапляють до бухгалтерії у порядку й строки, встановлені керівником підприємства.

Документи, що надійшли до бухгалтерії, підлягають арифметичній перевірці, формальній та юридичній і за суттю, тобто з погляду законності й доцільності господарської операції.

При цьому забороняється приймати до виконання та оформлення первинні документи за операціями, які суперечать законодавству і встановленому порядку приймання, зберігання та використання активів і зобов'язань. Такі документи передаються безпосередньо головному бухгалтеру для прийняття відповідних рішень. Первинні документи можуть бути прийняті до обліку в тому разі, якщо вони складені за формою та підписані особою, на це уповноваженою.

Прийняті документи підлягають перевірці перед рознесенням їхніх даних на рахунки бухгалтерського обліку. Залежно від мети контролю первинних документів використовуються різні методичні прийоми їхньої перевірки: формальна, арифметична, експертна, логічна, економічна, нормативно-правова та інші.

СТАДІЇ ОБРОБКИ

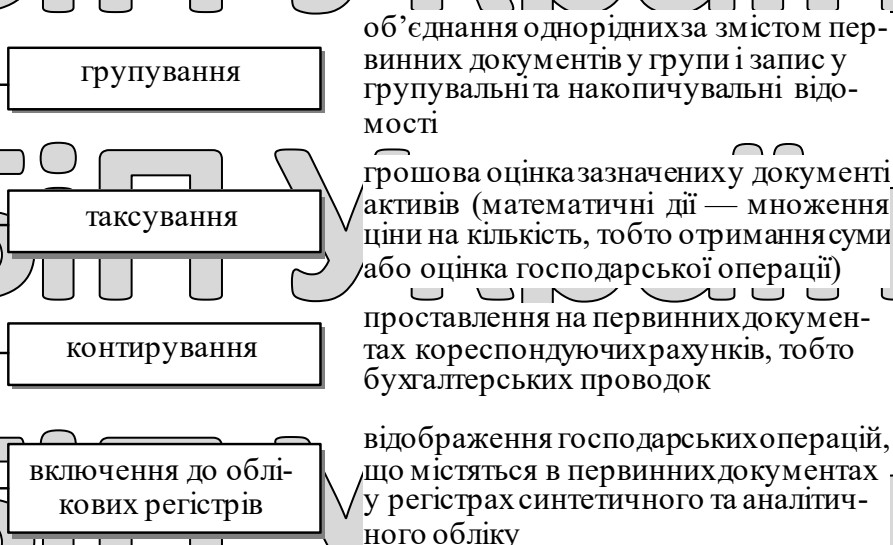

Рис. 3.3.1. Стадії бухгалтерської обробки документів

Після перевірки документи підлягають подальшому опрацюванню, тобто вони повинні пройти всі стадії обробки (рис. 3.3.1).

Групування документів полягає в об'єднанні однорідних за змістом первинних документів у групи і запису в групувальні відомості для визначення загального підсумку за кожною групою.

Таксування документів являє собою математичні дії – множення ціни на кількість, тобто отримання суми або оцінка господарської операції у грошовому вимірнику.

Контитування документів полягає в зазначенні кореспондуючих рахунків на первинних документах, тобто у проставленні на них бухгалтерської проводки. Оформлені бухгалтерськими проводками документи використовуються для відображення господарських операцій в регістрах синтетичного та аналітичного обліку.

3.4. Інвентаризація, її види та значення

Документування господарських операцій, їх подвійний запис на рахунках бухгалтерського обліку не можуть врахувати всього реального руху активів і зобов'язань. Є такі процеси і явища, що не піддаються повсякденній обліковій реєстрації і документуванню в момент їх здійснення. Це так звані природні втрати за деякими видами ресурсів, а також наслідки помилок, допущених під час їх приймання та відпуску, записів в облікових регістрах, а також через зловживання.

Способом бухгалтерського обліку, за допомогою якого можна виявити й врахувати те, чого не можна взяти на облік при щоденній документації господарських процесів і явищ, є інвентаризація.

Отже, інвентаризація як складова частина методу бухгалтерського обліку є способом виявлення з наступним обліком ресурсів (активів підприємства) і джерел їх фінансування, які не піддаються документальному

оформленню, для забезпечення достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Технічно інвентаризація здійснюється шляхом перевірки фактичної наявності господарських ресурсів і зіставлення їх з даними обліку. Це дає змогу виявити надлишки, нестачі, встановити причини і винних осіб у їх виникненні.

Залежно від повноти охоплення перевіркою ресурсів розрізняють повну та часткову інвентаризацію.

Повна інвентаризація охоплює всі ресурси підприємства та їх джерела; часткова — окремі їх види та групи (наприклад, товари, паливо, транспортні засоби, готівку в касі тощо).

За часом проведення інвентаризація може бути місячною, кварталною, піврічною та річною.

За характером інвентаризації бувають планові та позапланові (раптові). Планові інвентаризації передбачаються планом проведення інвентаризацій, який складається на початку року і затверджується керівництвом. Позапланові (раптові) наперед не плануються, а проводяться в міру потреби за розпорядженням керівництва, за вимогою перевіряючого органу, у випадках стихійного лиха, крадіжки, пожежі, аварії тощо.

Порядок і строки проведення інвентаризації регламентуються Інструкцією з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, документів та розрахунків (наказ МФУ від 11 серпня 1994 р. № 69 із змінами, внесеними наказом МФУ від 05.12.97 № 268).

Інвентаризація здійснюється постійно діючою інвентаризаційною комісією, склад якої затверджує керівник підприємства. Відповідальність за організацію інвентаризації несе власник (керівник) підприємства, який визначає кількість інвентаризацій, строки їх проведення, перелік господарських об'єктів, ресурсів і розрахунків, що підлягають інвентаризації

Між час кожної із них, крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим:

- при реорганізації підприємства і зміні форми власності;
- перед складанням річної бухгалтерської звітності, але не раніше 1

жовтня;

- при зміні матеріально відповідальних осіб;
- при встановленні фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей;

- на вимогу судово-слідчих органів;

у разі аварій, пожежі, стихійного лиха;

- у разі переоцінки товарно-матеріальних цінностей;
- при ліквідації підприємства.

На кожному підприємстві для проведення інвентаризації створюється

постійно діюча інвентаризаційна комісія в такому складі: голова – керівник (заступник керівника) підприємства і члени комісії – головний бухгалтер, представники окремих структурних підрозділів, провідні фахівці тощо. Ця комісія відповідає за своєчасну і якісну інвентаризацію. На місцях зберігання

виробничих запасів за потребою створюються робочі інвентаризаційні комісії,

які повинні під керівництвом центральної комісії забезпечити безпосереднє проведення інвентаризації: у присутності матеріально відповідальної особи виявити і підрахувати зважуванням, обмірюванням або перерахуванням фактичну наявність усіх цінностей. Одержані дані заносять в інвентаризаційні

описи, які складають у двох примірниках. Описи складають окремо по кожній матеріально відповідальній особі і за місцем зберігання цінностей. Після закінчення інвентаризації описи підписують усі члени комісії і матеріально відповідальна особа.

Один примірник опису передається до бухгалтерії, другий залишається

у матеріально відповідальній особі. Описи, що надійшли до бухгалтерії, використовують для виведення результату інвентаризації: в інвентаризаційному описі поряд із даними про фактичну наявність

представляють кількісні та вартісні показники цінностей за даними бухгалтерського обліку.

Остаточні результати проведеної інвентаризації можна визначити лише за порівняльними відомостями. У них відображаються усі позиції, де виникли відхилення від облікових даних. До складання порівняльної відомості бухгалтерія має ретельно перевірити правильність усіх записів у рахунках.

Інвентаризаційна комісія перевіряє правильність порівняльних відомостей, з'ясовує причини виникнення надлишків, нестач, пересортиці, встановлює винних. Причини виникнення різниць ретельно з'ясовуються,

уточнюються на підставі письмових пояснень матеріально відповідальної особи. Свої висновки та пропозиції щодо регулювання різниць між фактичними даними інвентаризації та показниками обліку комісія фіксує в протоколі. Протокол надається на затвердження керівнику підприємства, який приймає остаточне рішення про порядок урегулювання розбіжностей.

Результати інвентаризації відображаються в обліку в такому порядку: виявлені надлишки оприбутковують і зараховують на доходи підприємства; вартість нестачі, псування або інших втрат у межах норм списується на витрати діяльності підприємства, а в сумах, що перевищують ці норми, – на винних осіб, якщо винних не встановлено, суму нестачі відносять також на витрати звітного періоду.

Результати інвентаризації відображаються у бухгалтерському обліку в 10-денний строк і включаються до звіту за той період, в якому була закінчена інвентаризація.

Загальна методика та стадії проведення інвентаризації активів підприємства та фінансових зобов'язань наведена на рис. 3.4.1 – 3.4.2.

Порядок та послідовність визначення, регулювання та відображення результатів інвентаризації наведені на рис. 3.4.3.

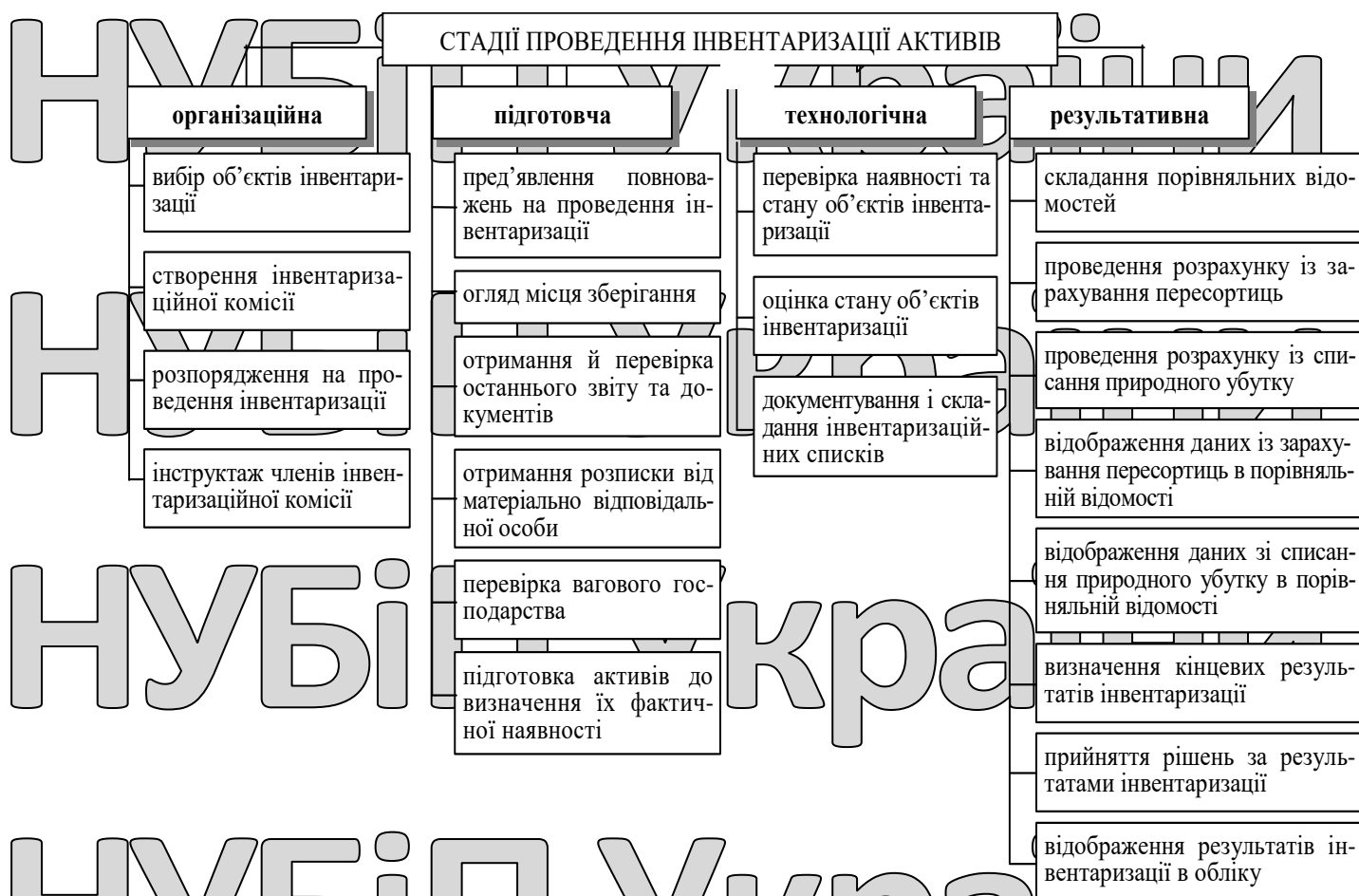

Рис. 3.4.1. Стадії проведення інвентаризації активів

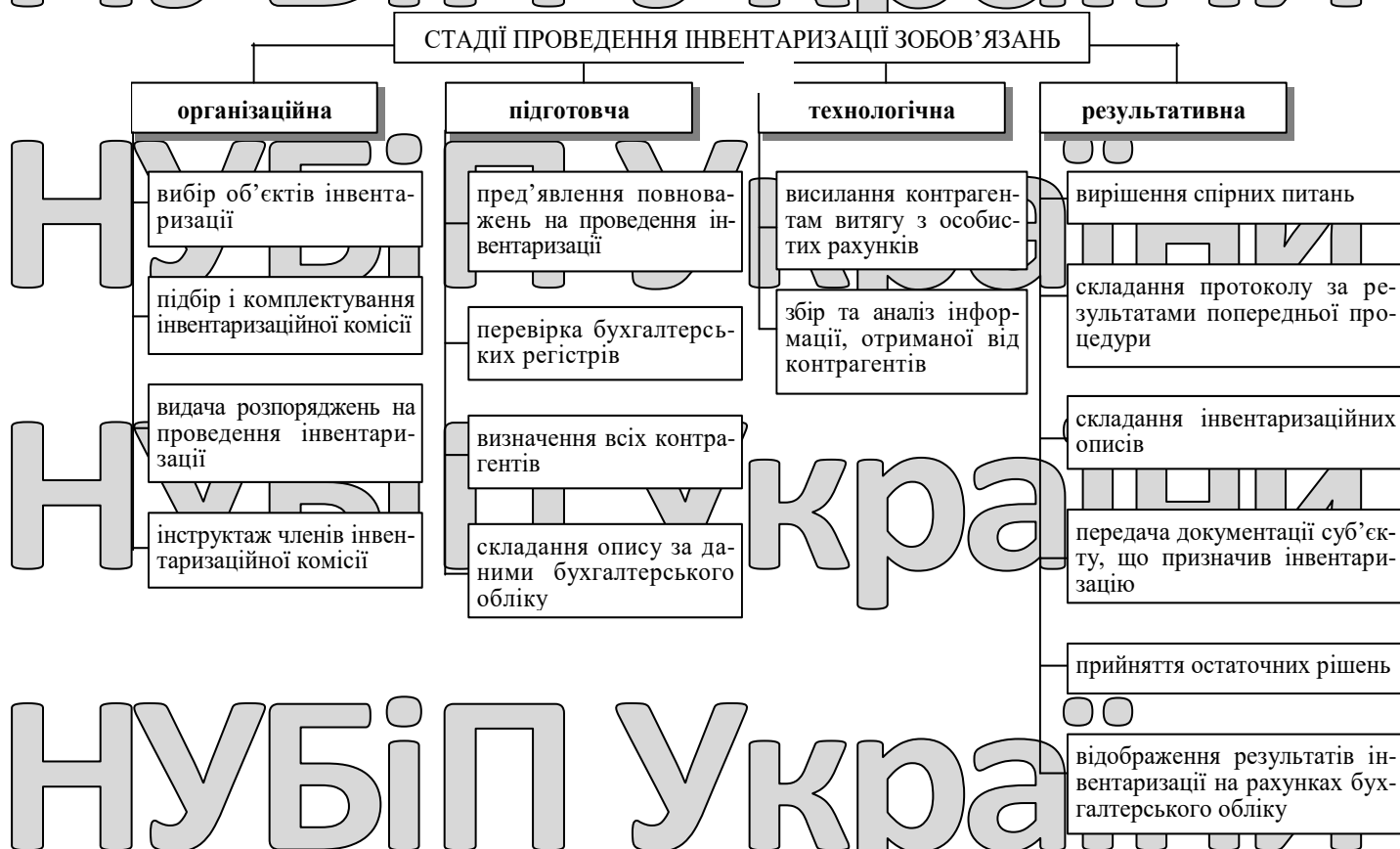

Рис. 3.4.2. Стадії проведення інвентаризації зобов'язань

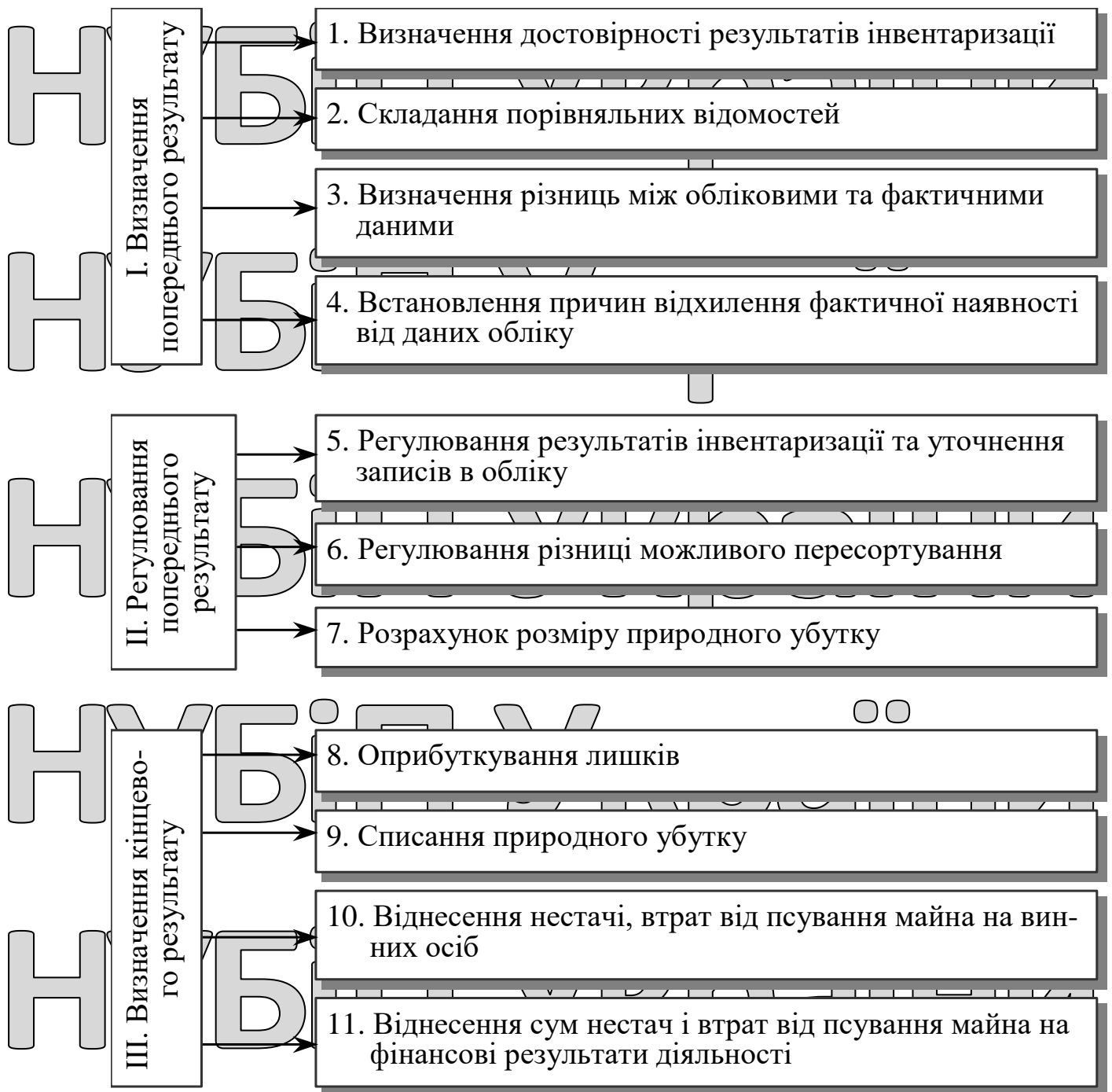

Рис. 3.4.3. Порядок та послідовність визначення, регулювання та відображення результатів інвентаризації

Додаток Б

Матеріали XIII International Scientific and Practical Conference

«MODERN PROBLEMS OF GLOBALIZATION

PROCESSES IN THE WORLD ECONOMY»

(с. 220-223) [60]

університетські мережі, франчайзинг, акредитація університетів за кордоном, програми спільних дипломів, створення міжнародних інститутів).

Таким чином, для держави інтернаціоналізація є важливим елементом розвитку освітньої системи, що дозволяє використовувати додаткові можливості розвитку економіки і сприяє отриманню прибутку від експорту освітніх послуг, розвитку ринку руда, придбання зовнішньополітичних переваг, розвитку національної системи вищої освіти відповідно до глобальними тенденціями, розвитку культурного та соціального життя суспільства.

З позиції вищих навчальних закладів інтернаціоналізація дозволяє підвищити якість освітніх програм відповідно до міжнародних стандартів, зміцнити репутацію на міжнародному рівні і, відповідно, стати більш конкурентоспроможними.

Список літератури

1. Заячук Ю. Інтернаціоналізація як складова діяльності університету та її роль у сучасній динаміці вищої освіти *Український педагогічний журнал*. 2020. № 4. С. 34-44
2. Марлова А., Лозинський С. Особливості інтернаціоналізації вищої освіти у сучасному суспільстві Молодь і ринок. 2020. № 3-4. С. 35-39.

Керівник: Коляденко С. В.

В.П. Биховченко, В. М. Сокальська
Національний університет біоресурсів і природокористування
України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

The paper describes the general state of higher economic education in Ukraine, identifies its features and areas for improvement.

Станом на сьогоднішній день, динамічні зміни у суспільстві нашої держави є характерними для усіх сфер діяльності,

зокрема і економічної. Відповідно вагомий прояв економічного розвитку розпочинається з системи вищої економічної освіти. Передусім до модернізаційної трансформації може бути здійснений відповідний загально-цивілізаційний процес. Закон України «Про освіту» передбачає те, що до системи сучасної освіти входять навчальні заклади, науково-дослідні, науково-методичні заклади, науково-виробничі підприємства, державні й місцеві організації управління освітою та органи місцевого самоврядування у галузі освіти, позашкільні, професійно-технічні і вищих навчальних структур[1].

Питання проблематики та особливостей сучасної системи вищої економічної освіти досліджували та аналізували відомі українські вчені та педагоги, серед яких варто виділити праці В. Андрущенка, І. Бежа, Д. Дзвінчука, І. Зязюна, С. Клепка, В. Кременя, Т. Сорочан та ін. Особливе місце займає особистісно орієнтований підхід як основа формування сталого розвитку економічної вищої освіти (Л. Анциферова, В. Євдокимов, Л. Нечепоренко, О. Пехота, С. Подмазін та ін.). На теоретичному рівні окремі аспекти проблеми розвитку системи економічної вищої освіти розглядали науковці А. Вербицький, М. Гриньова, І. Зимня, Г. Єней, В. Моторіна, О. Овчарук, О. Трофименко та ін[3].

Розгорнута науковцями протягом останніх років дискусія про національну кризу вищої економічної освіти відобразила невідповідність існуючої організації освіти змісту і методам навчання, характерно для інформаційного високотехнологічного суспільства. Було запропоновано багато рекомендацій, проектів, концепцій, ідеї реформування сфери вищої освіти. Але аналіз показує, що між впровадження педагогічних новацій, перенесенням західних штампів на національний ґрунт освіти і його реальним втіленням досі існує велика дистанція. Процес формування особистості, її онтогенез має надто складний характер. Серйозним недоліком теоретичні аспекти майбутніх фахівців до їхньої професійної діяльності є традиційне моносуб'єктивне загальне уявлення представників психолого-педагогічних наук і практичних

працівників вищої освіти про організацію, форми і засоби вищої економічної освіти[3].

При проектуванні новітніх освітніх систем виникають проблеми, що стосуються формування тієї чи іншої галузі знань як окремої, так і в складі із спорідненою з нею, врахування необхідних для напряму професійного спрямування спеціальностей, співвідношення в конкретних випадках змісту, освітньо-кваліфікаційного рівня та напрями підготовки фахівців.

Дослідники відмічають, інтеграція наукових знань можливе лише за певних умов, серед яких однією з найважливіших є наявність інтегруючих факторів або, як їх називають, інтеграторів[2].

У процесі інтеграції системи різнорівневої підготовки фахівців економічного фаху формуються напрями професійного спрямування, виступає як якісно нова, цілісна система, наділена інтегративними властивостями, які докорінно відрізняється від властивостей окремих знань, що створили цю систему.

Сучасна ситуація на ринку праці в Україні така, що потрібні працівники, здатні працювати в різних сферах, які вміють екстраполювати ідеї з однієї професійною області в іншу. Практика показує, найбільшим попитом користуються фахівці, котрі, крім своєї основної освіти, дістали другу вищу економічну. Цінним є саме отримання вищої економічної освіти, яка дає знання, необхідні для розуміння економічних подій і змін у національній економіці.

Отже, варто встановити, що саме фахівці з вищою економічною освітою займають управлінські й керівні посади на підприємствах, у фірмах. Розуміння й принципи дії економічної системи дає змогу керівникам фірм чіткіше формулювати задачі та стратегії[2].

Освіта і економічна наука є найголовнішим національним капіталом, який повинен посісти пріоритетне місце в структурі політики держави та інтересів громадянського суспільства і цим висвітлює свою основну особливість[1].

Суспільно-економічні відносини в суспільстві безпосередньо Важливим потенціалом розвитку вищої економічної освіти є активне впровадження ступеневої системи підготовки висококваліфікованих фахівців, компетентних у передових досягненнях світової науки та здатних креативно мислити та самостійно застосовувати набуті знання, що посилює мобільність випускників вищих навчальних закладів на ринку праці, інтеграцію та укрупнення спеціальностей, розширює можливості молоді знайти роботу за фахом, а моніторинг працевлаштування стане основною підставою щодо визначення престижності вищого навчального закладу у національному рейтингу.

Список літератури

1. Федоренко В.Г. Ринкова економіка: теоретичні основи генезису: монографія / В.Г. Федоренко, П.М. Куліков, С.В. Федоренко та ін.; за ред. В.Г. Федоренко. — К.: ТОВ "ДКС центр", 2016.
2. Козаков В. А. Вища освіта в Україні та у світі: проблема цілей та їх реалізації // Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України: Монографія. – К. : «Академія», 2019. – 192 с.
3. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/ua/University_en/about_university/general_information/

A.O. Boboshko
National Aviation University

INTERNATIONALIZATION OF EDUCATION IN UKRAINE

The education system of Ukraine is entering an era of continuous reforms, the main purpose of which is to improve the quality of education in the process of convergence of different national education systems. The internationalization of higher education is a process of systematic integration of the international component into the educational, research and social activities of higher education institutions. Despite the high urgency of this process and the great attention paid to this issue today, the internationalization of education in Ukraine remains a complex and